

**Pregled jugoslovenskih propisa o sektoru bezbednosti:
status ljudskih prava i demokratske kontrole**

Pregled jugoslovenskih
propisa o sektoru
bezbednosti:
status ljudskih prava i
demokratske kontrole

Beograd • 2002

**Pregled jugoslovenskih propisa o sektoru bezbednosti:
status ljudskih prava i demokratske kontrole**

Izdavači:

Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga
i Centar za civilno-vojne odnose, Beograd

Urednici:

Philipp Fluri
Miroslav Hadžić

Prevod s engleskog:
Ljiljana Matijašević

Lektura i korektura:
Tatjana Hadžić

Dizajn korica
Marija Vuksanović

Kompjuterski slog
Leviathan Design

Štampa:
Goragraf, Beograd

Tiraž: 500

ISBN 86-83543-04-8

Beograd • 2002

SADRŽAJ

LJUDSKA PRAVA I JUGOSLOVENSKO ZAKONODAVSTVO O SEKTORU BEZBEDNOSTI – Uvod <i>Marina Kaparini</i>	7
JUGOSLOVENSKO VOJNO ZAKONODAVSTVO: USAGLAŠENOST SA STANDARDIMA LJUDSKIH PRAVA I PRINCIPIMA DEMOKRATIJE – Predgovor <i>Vojin Dimitrijević</i>	10
1. USTAVNA ODREĐENJA ODBRANE I ORUŽANIH SNAGA	20
2. ZAKON I PODZAKONSKI AKTI O ODBRANI	26
3. ZAKON I PODZAKONSKI AKTI O VOJSCI JUGOSLAVIJE	45
4. ZAKON I PODZAKONSKI AKTI O VOJNIM SUDOVIMA I VOJNOM TUŽIOCU	62
5. ZAKON O VOJNIM ŠKOLAMA I VOJNO-NAUČNIM USTANOVAMA	79
6. ZAKONI REPUBLIKE SRBIJE I PODZAKONSKI AKTI O ODBRANI	80
7. ZAKONI I PODZAKONSKI AKTI O SLUŽBAMA BEZBEDNOSTI I O UNUTRAŠNJIM POSLOVIMA	94

LJUDSKA PRAVA I JUGOSLOVENSKO ZAKONODAVSTVO O SEKTORU BEZBEDNOSTI

Uvod

Marina Kaparini,
saradnik Ženevskog centra za
kontrolu oružanih snaga

Osnovni problem zemalja koje ulaze u proces tranzicije ka demokratskim političkim sistemima je uspostavljanje demokratske i civilne kontrole nad oružanim snagama i drugim strukturama državne bezbednosti. Takve strukture u znatnoj meri mogu predstavljati prepreke procesu demokratizacije, kao, na primer, onda kada troše nesrazmerno veliki deo sredstava društva ili deluju autonomno kao "država u državi". Da bi proces reformisanja državnih struktura bio saglasan sa demokratskim normama, mora se voditi računa o potrebi stvaranja efikasne i delotvorne institucije, ali uz poštovanje osnovnih ljudskih prava. To se posebno odnosi na strukture bezbednosti kojima je povereno pravo da upotrebe ili naredi upotrebu sile, a koje bi mogle biti upotrebljene protiv građana i društva koje bi trebalo da štite.

Demokratska kontrola struktura bezbednosti zahteva odgovarajući, jasan i dosledan, ustavni i pravni okvir koji institucionalizuje praksu, procedure i odnose među glavnim akterima u procesu upravljanja. Važno je primetiti da su čvrsti ustavni i zakonski okviri neophodni, mada ne i dovoljni uslovi za efikasnu i demokratsku kontrolu struktura bezbednosti. Drugi elementi takođe doprinose efikasnom sistemu demokratske kontrole i poštovanju ljudskih prava, kao što su, na primer, efikasne i transparentne administrativne procedure i zrelo i angažovano civilno društvo.

Ova knjiga nudi čitaocu obiman pregled ustavnih i pravnih odredaba koje regulišu nadležnosti struktura bezbednosti, odnosno oružanih snaga, policije i drugih struktura Ministarstva unutrašnjih

poslova u Saveznoj Republici Jugoslaviji (SRJ) i Republici Srbiji. Odredbe su procenjivane naročito sa stanovišta njihovih uticaja na ljudska prava i demokratsku kontrolu struktura bezbednosti. Ono što analiza pokazuje je nesklad ustava na saveznom i republičkom nivou. Neusklađeno zakonodavstvo ima kao posledicu neprecizno utvrđene nadležnosti i odnose među institucijama, nedovoljno transparentne procedure za donošenje odluka, neadekvatno zaštićena ljudska prava, kao i značajan prostor izvršnoj vlasti za neodgovornu i nekontrolisanu upotrebu institucija bezbednosti.

Istraživanje prikazano u ovoj knjizi preduzeto je kao deo šireg projekta proizašlog iz mandata koji su Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) i East-West Institut (EWI) dobili od predsednika SRJ Vojislava Koštunice i premijera Srbije Zorana Đinđića početkom 2001. godine. Kako bi pomogli u pripremi za sveobuhvatnu reformu bezbednosnog sektora radi prevazilaženja nasleđa Miloševićevog vremena, DCAF i EWI su tokom godine uradili multidisciplinarni, višedimenzionalni pristup procenjivanju potreba SRJ i Srbije za reformu struktura odbrane, policije, unutrašnje bezbednosti, obaveštajnih službi i struktura granične kontrole. Da bi pomogli u preuređenju pravnog okvira za upravljanje različitim strukturama bezbednosti, DCAF i EWI sakupili su, rezimirali, preveli i analizirali ključne pravne tekstove koji se odnose na demokratsku kontrolu sektora bezbednosti, kako na saveznom, tako i na republičkom nivou. Profesor Vojin Dimitrijević iz Beogradskog centra za ljudska prava i profesor Miroslav Hadžić iz Centra za civilno-vojne odnose, bili su glavni učesnici u procesu identifikovanja kritičnih oblasti za reformu, kao i u oblikovanju konkretnih preporuka koje su konačno predate predsedniku Vojislavu Koštunici i premijeru Zoranu Đinđiću u decembru 2001. godine.

Država ima ključnu ulogu u osiguravanju bezbednosti društva. Međutim, nadležnosti države u sferi odbrane i bezbednosti mogu biti podložne zloupotrebi. Ova knjiga efikasno osvetljava različite ustavne i pravne nedoslednosti, nesaglasnosti i nedostatke koji su za vreme Miloševićevog režima olakšavali zloupotrebu struktura bezbednosti. Knjiga, takođe, jasno pokazuje da su u postmiloševićevskoj Jugoslaviji neophodne korektive ustavnih i zakonodavnih okvira pomenutih problema kako bi društvo u

budućnosti bilo bolje obezbeđeno od zloupotrebe bezbednosnog aparata. Izvanredan posao koji su već obavili prof. Dimitrijević i prof. Hadžić, i njihovi centri, uliva poverenje da će jugoslovensko civilno društvo nastaviti da igra važnu ulogu u obezbeđivanju poštovanja ljudskih prava, u efikasnoj reformi, u demokratskoj kontroli, kao i u povećanju odgovornosti sektora bezbednosti.

JUGOSLOVENSKO VOJNO ZAKONODAVSTVO: USAGLAŠENOST SA STANDARDIMA LJUDSKIH PRAVA I PRINCIPIMA DEMOKRATIJE

Predgovor

Vojin Dimitrijević

Postojeći ustavni sistem Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) obuhvata Ustav SRJ i ustave republika članica, Srbije i Crne Gore. Sva tri dokumenta sadrže odredbe koje definišu ulogu, sastav i nadležnosti oružanih snaga, kao i njihovu demokratsku i civilnu kontrolu. Ove odredbe su razradene u zakonodavstvu – zakonskim propisima, odlukama, pravilnicima i uputstvima.

Ova analiza ima za cilj da ukaže na glavna odstupanja od prihvaćenih demokratskih standarda i standarda ljudskih prava u ustavima SRJ i Srbije. Ona obuhvata propise o narodnoj odbrani i bezbednosti Vojske Jugoslavije (VJ) i vojnom sudstvu. Analiza će pokušati da dokaže da najveći zakonodavni problem jesu povrede demokratskih standarda i moguće povrede ljudskih prava kao sekundarni problem.

Postojeći visoki nivo neusaglašenosti između ustava SRJ i Srbije usporava demokratski proces i stvara dodatnu zabunu u tumačenju zakonskih propisa. Definicije raznih koncepata u ustavu i u drugim propisima stvaraju plodno tlo za različite zloupotrebe vlasti, najčešće političke. Široka i nedovoljno precizno definisana ovlašćenja različitih organa predstavljaju glavnu prepreku na putu ka demokratskom društvu koje se zasniva na vladavini prava. Civilna kontrola oružanih snaga je po svojoj prirodi, takođe, nedovoljno demokratska. Analiza ustava mogla bi stvoriti utisak da civilna kontrola nad vojskom već postoji i da ne treba ništa menjati, iako to nije slučaj.

Većina osnovnih ljudskih prava je zagarantovana, ali postoje izuzeci. Prema Ustavu SRJ pravo na život nije zagarantovano u slučajevima ratnog stanja, dok se fizički i mentalni integritet smatra nepovredivim. Takođe, ne postoji automatska garancija za uživanje nekih drugih elementarnih ljudskih prava – prava na ličnu slobodu, prava na slobodu misli i govora, prava na slobodu kretanja i drugo.

Osnovna ljudska prava sasvim su zanemarena u Ustavu Srbije, gde ni jedno pravo ili sloboda nisu potpuno nepovredivi. Korišćenje svakog prava može biti ograničeno na osnovu odluke predsednika Srbije. Ustav Crne Gore ne ograničava ljudska prava za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja ili stanja neposredne ratne opasnosti. Povrede ljudskih prava postoje i u zakonodavstvu.

JUGOSLAVIJA

Ustav SRJ, koji sadrži osnovne propise o narodnoj odbrani, kaže da je odbrana u isključivoj nadležnosti SRJ, tj. federalnih vlasti. Po članu 63 Ustava SRJ, narodna odbrana je pravo i dužnost svakog građanina.

Među najvažnijim zakonima u ovoj oblasti je *Zakon o (narodnoj) odbrani*, usvojen u Skupštini 1993. godine. On određuje prava i dužnosti – onih koji su definisani kao “subjekti odbrane” – građana, Vojske Jugoslavije, savezne vlasti, republičke vlasti, lokalne uprave, organizacija i preduzeća u državnom vlasništvu, privatnih firmi i drugih pravnih lica.

Zakon o (narodnoj) odbrani označio je promenu u konceptu odbrane, predviđajući proširenje funkcije narodne odbrane u nameri da se stvori sveobuhvatan i moćan sistem odbrane. Ovaj Zakon definiše prava i dužnosti svih subjekata koji su u njemu pobrojani. Centralnu ulogu ima VJ koja je po definiciji vrh lanca komandovanja svih subjekata odbrane. “Civilna kontrola” poverena je izvršnoj vlasti, Saveznoj vladi i predsedniku SRJ. Savezna vlada komanduje i upravlja subjektima odbrane, s izuzetkom VJ, i “usvaja mere koje regulišu pitanja u nadležnosti Savezne skupštine onda kada Skupština nije u mogućnosti da se sastane”. (član 99, stav 11). Uloga Saveznog ministarstva odbrane je izvršna

u pitanjima odbrane. Vojska je u osnovi pod kontrolom Vrhovnog saveta odbrane koji sačinjavaju predsednici republika članica i savezni predsednik, zadužen da izvršava njegove odluke. Vrhovni savet odbrane je ovlašćen da usvaja veliki obim mera, kao što je, na primer, plan nacionalne odbrane koji predlaže predsednik. Ne postoji zakon koji precizno definiše procedure donošenja odluka u Vrhovnom savetu odbrane. Ovde je prisutan nedostatak demokracije pošto se rad Saveta uglavnom zasniva na političkim dogovorima između predsednika federacije, Srbije i Crne Gore. Savet, takođe, nema zakonsku obavezu da informiše druge izvršne organe, kao što su skupština ili vlada, o svome radu. Tačnije, član 31, stav 3 Zakona predviđa da će to biti učinjeno “u slučaju potrebe”.

Prema Zakonu o (narodnoj) odbrani, odbrambene mere biće primenjene ako je ugrožen svetski mir. Savezna vlada je ovlašćena da u takvom slučaju primeni odgovarajuće mere. U Ustavu SRJ ovo nije pomenuto eksplicitno. U ovom kontekstu ne pominju se drugi relevantni međunarodni sporazumi. Važno je pomenuti da ovaj zakon predviđa da za vreme oružanih sukoba samo osoblje VJ treba da poštuje međunarodne standarde. Ostaje nejasno da li će i drugi subjekti odbrane čije su uloge definisane zakonom imati obavezu da se pridržavaju međunarodnih standarda o ljudskim pravima.

Prema Zakonu o (narodnoj) odbrani funkcija odbrane jeste odbrana vrednosti i ciljeva kao što su suverenitet, teritorijalni integritet, nezavisnost i ustavni poredak. Odbrana ustavnog poretka ne bi trebalo da bude jedan od primarnih ciljeva nacionalne odbrane. Ovo omogućava zloupotrebu VJ u unutrašnjim sukobima, kao što je to slučaj i s odredbom o mogućnosti objave vanrednog stanja u slučaju unutrašnjih nemira.

Pod znakom pitanja su i odredbe koje se odnose na materijalne obaveze (rekvizicije), čija lista je proširena u junu 1999. godine. Ona uključuje motorna i druga vozila, posebna vozila, građevinsku i drugu mehanizaciju, komunikacionu opremu, opremu televizijskog povezivanja i emitovanja, opremu za pripremanje i štampanje periodike i drugog štampanog materijala, rečna i pomorska plovidbena sredstva, aerodrome, benzinske pumpe, stoku i druga materijalna dobra. Miloševićev režim imao je jasnu nameru

da ovim promenama uguši ustavna prava i slobode. Rečene mere mogu biti primenjene za, široko definisane, "potrebe države" (član 26). U istom članu stoji da u slučajevima kada nadležna vlast nije u stanju da sprovede naloge VJ (u vezi sa preuzimanjem traženih dobara), vojska može delovati samostalno. U tom bi slučaju prava osoba koje ispunjavaju svoje materijalne obaveze bila još više ugrožena. Ove promene proširuju nadležnosti VJ, koja je, pre nego što su one usvojene, bila ovlašćena da rekvirira samo osnovne materijalne potrebe (npr. hranu, energente).

Neki podzakonski akti, takođe, nisu zasnovani na demokratskim osnovama. *Uredbom o organizovanju i sprovođenju materijalne obaveze* definisani su propisi iz ove oblasti. Rekviriranje se sprovodi prema zahtevima VJ. Može se sprovesti za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja i stanja neposredne ratne opasnosti, a posle usvajanja promena u martu 2001, može se sprovesti i u mirnodopskim uslovima. Promene su, najverovatnije, rezultat nepovoljnih ekonomskih uslova u vojsci, ali to ni na koji način ne može umanjiti značaj primedaba iznesenih protiv njih. Materijalna obaveza ispunjava se predajom mašina, vozila, komunikacione opreme, telefona, kompjutera, satelitskih linkova i sredstava za štampanje. Jasno je da su oni koji su predmet rekviriranja u neravnopravnom pravnom položaju. Potrebne su izvesne promene da bi situacija bila bolja: predaja ne sme biti безусловna, mora postojati odlaganje izvršenja trebovanja, kao i zaštita lica koja su predmet rekviriranja od strane nadležnih vlasti.

Uredbom o mobilizaciji definisana su pravila za mobilizaciju građana, VJ, saveznih vlasti i službi, privatnih firmi i drugih pravnih lica. Ona sadrži samo opšte odredbe, dok je ovo pitanje detaljno razrađeno drugim propisima. Uredba definiše opštu i delimičnu, kao i javnu i tajnu mobilizaciju. Ova poslednja je nejasna i uopštena i predstavlja potencijalni izvor zloupotrebe.

Pravilnikom o organizovanju i radu vojnog inspektorata definisane su aktivnost Inspektorata Saveznog sekretarijata narodne odbrane. Ova služba, organizaciona jedinica Generalštaba Vojske Jugoslavije, nadgleda rad svih organa koji obavljaju opšte vojne poslove, skuplja podatke i zahteva uvid u njih, naređuje mere koje treba da budu sprovedene itd. Služba je, takođe, ovlašćena da pokrene krivične ili prekršajne postupke. Prigovori protiv odluka

ove prirode mogu se predati načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije. Propisi su pisani zastarelim jezikom, koji onemogućava potpuni uvid u suštinu akta. Oni, međutim, odražavaju nadmoć vojnih organa nad nekim civilnim organima. Vojni Inspektorat ovlašćen je da nadgleda rad civilnih organa koji su u poslovnim odnosima s VJ. Ova služba mora biti podređena civilnim vlastima (Ministarstvu odbrane ili Saveznoj vladi).

Po *Zakonu o Vojsci Jugoslavije*, jugoslovenski predsednik nalazi se na vrhu lanca komandovanja VJ. Njegova ovlašćenja su široka i on vrši svoju dužnost na osnovu odluka Vrhovnog saveta odbrane. Nedemokratska priroda ove odredbe jeste u oblasti rada ovog tela. Neprecizna definicija termina "na bazi odluka koje je usvojio Vrhovni savet odbrane" ostavlja mesta zloupotrebi ovlašćenja predsednika. Zakon ne definiše mehanizam za imenovanje načelnika Generalštaba VJ. Njegovo imenovanje, međutim, mora biti definisano zakonom, jer on igra veoma važnu ulogu u funkcionisanju narodne odbrane – uz njegovu pomoći predsednik SRJ komanduje oružanim snagama. Procedura imenovanja mora biti definisana zakonom kako bi bila sprečena samovoljnost u procesu donošenja odluka. Savezna vlada i Skupština imaju ograničenu moć u kontrolisanju VJ. Njihova ustavna obaveza je da odlučuju o pravima vojnog osoblja (socijalno osiguranje, radna prava i dr.) i da vrše nadzor nad izvršenjem odluka u oblasti bezbednosti i odbrane države.

Odredbe o ulozi VJ u očuvanju ustavnog poretka, koje su još uvek na snazi, širom otvaraju vrata upotrebi vojske u unutrašnjim konfliktima. Ako tome dodamo odredbu o mogućem uvođenju vanrednog stanja u slučaju unutrašnjih nemira, lako možemo izvući zaključak da postoje indicije o nedemokratskoj prirodi ovoga zakona.

Moguće povrede ljudskih prava u Zakonu o Vojsci Jugoslavije ne odnose se samo na prigovor savesti ili služenje vojske bez nošenja oružja ili u civilnim ustanovama. Iako se tajna mobilizacija pominje u nekoliko slučajeva, zakon ne sadrži odredbe o njenom sprovođenju. Zakonom je, takođe, predviđeno da pripadnici VJ ne mogu biti ni u jednoj političkoj partiji, niti mogu osnivati sindikate. To se odnosi i na vojna i na civilna lica na

službi u VJ, što znači da civilna lica na službi u VJ ne uživaju ista prava kao i ostali građani koji nisu na službi u oružanim snagama.

Osnovna ljudska prava žena koje rade u VJ takođe su ozbiljno ugrožena. Za razliku od ostalih civila, njima se prema Zakonu o Vojski Jugoslavije za vreme ratnog stanja ukida porodijsko odsustvo. Pravo na reviziju sudske odluke takođe se ne poštuje, osim u slučaju uvođenja zaštitnih mera.

Takozvani verbalni delikti pokriveni su članom 161 gore pomenutog Zakona. Prema njemu će pripadnici vojske koji verbalno povrede ustavni poredak ili ugroze bezbednost zemlje biti otpušteni s posla. Ovo određenje sadrži moguću povredu slobode izražavanja koja je zajamčena u svim odgovarajućim međunarodnim sporazumima i konvencijama o ljudskim pravima i slobodama. Dalje, on je u suprotnosti sa članom 44 Ustava SRJ, prema kome građani koji javno kritikuju rad vlade i drugih službi i zvaničnika ne smeju biti pozvani na odgovornost, osim ukoliko su na taj način izvršili krivično delo.

Rezervisti VJ ne smeju putovati u inostranstvo ako su primili ili izbegli prijem poziva na vojnu vežbu ili ako postoji optužnica za izbegavanje vojne obaveze. Vojni obveznici koji žele da putuju van zemlje moraju dobiti odobrenje od vojnih vlasti. Ova ograničenja ugrožavaju slobodu kretanja.

Ustav SRJ predviđa u članu 138 ustanovljavanje vojnih sudova i vojnih tužilaca. Vojni sudovi ovlašćeni su da sprovedu sudske postupke protiv vojnog osoblja ili osoba okrivljenih za dela protiv odbrane i bezbednosti zemlje, kao i sporove u vezi sa službom u oružanim snagama. *Zakonom o vojnim sudovima* data su vojnim sudovima, pored njihovih osnovnih nadležnosti, široka ovlašćenja što je najbolji pokazatelj nedemokratske prirode ovog Zakona. Treba istaći da su vojni sudovi ovlašćeni da izuzmu vojna lica iz nadležnosti civilnog sudstva, kao i da preduzmu postupke protiv njih. Vojni sudovi, takođe, imaju pravo da vode postupke u veoma osetljivoj oblasti "političkih" krivičnih dela. Zakonske garancije nezavisnosti i nepristrasnosti vojnih sudova su minimalne, uzevši u obzir nedostatak samostalnosti i činjenicu da ih postavlja direktno predsednik SRJ.

Široka ovlašćenja vojnih sudova moguće je najbolje videti u pravu da štite slobode i prava koja garantuje Ustav SRJ. Zaštitne

mere garantovane su samo u slučaju konačnih pojedinačnih odluka nekog vojnog suda, gde ne može biti uložena žalba, a ne u slučaju odluka vojnih organa, kao što je to predviđeno Zakonom o upravnim sporovima.

Iako odredba o vrhovnoj nadležnosti Saveznog suda potčinjava vojne sudove civilnom sudstvu, žalbe Saveznom sudu su malobrojne, jer su pravila o pravnom leku veoma stroga i restriktivna.

Po Zakonu o vojnim sudovima žalbe protiv odluka u krivičnom postupku neće pratiti saslušanje pred Vrhovnim vojnim sudom. Ova odredba ugrožava pravo na pravično suđenje, s obzirom na ovlašćenja vojnih sudova u krivičnim postupcima i kaznama koje mogu biti dosuđene. Prema nekoj drugoj odredbi državni organi bezbednosti (npr. obaveštajna služba) mogu da učestvuju u istražnom postupku ako za to imaju odobrenje Ministarstva unutrašnjih poslova. Pravo na pravično suđenje takođe je ugroženo odredbom da se Vrhovni vojni sud neće pridržavati pravila rasprave u drugostepenom postupku i u reviziji sudske odluke (pravni lek) u građanskim postupcima pred vojnim sudovima. Zakon podjednako ima nedostataka kako u pogledu poštovanja demokratskih principa, tako i u pogledu poštovanja ljudskih prava.

Na osnovu ovlašćenja garantovanih Zakonom o vojnim sudovima, Savezna vlada je usvojila *Uredbu o pritvoru za krivične prestupe u nadležnosti vojnih sudova*. Prema ovoj Uredbi, prava lica u pritvoru mogu biti ograničena ako se smatra da bi moglo doći do povreda sudskog postupka: 1) mogu biti zabranjene (član 29) ili ograničene posete (čl 30) i 2) pritvorenicima može biti ograničeno ili zabranjeno (čl. 35) dostavljanje knjiga, literature i drugih štampanih materijala. Ova ograničenja ostavljaju prostor za moguće povrede prava pritvorenika. Značenje izraza "povreda postupka" ostaje nerazjašnjeno. Tumačenje ovog pravnog termina ponekad je u rukama sudske zatvorske administracije, što ograničava prava pritvorenika. "Povrede postupka" mogu biti tumačene na mnogo načina, pošto Uredbom nisu precizno definisane. Uredba, takođe, ugrožava pravo na zakonsku odbranu i pravično suđenje a njena odredba o zabrani snabdevanja zatvorenika štampanim materijalima je naročito kontroverzna. Uredbom je definisan i način na koji pritvorenici uspostavljaju i održavaju vezu sa

svojim zakonskim zastupnicima. Nadležni službenik zatvora može dozvoliti verbalnu i pisanu komunikaciju između pritvorenika i njegovog (njenog) branioca ako je pritvorenik bio prethodno saslušan. Službenik je dužan da obavesti sud o ovim komunikacijama između pritvorenika i pravnog zastupnika. Sudija ima pravo da nadzire posete pravnih zastupnika pritvoreniku, a njihova komunikacija može takođe biti predmet kontrole. Verbalna komunikacija između pritvorenika i njegovog pravnog zastupnika ne može biti ograničena ako je istraga završena ili ako je optužnica arhivirana bez istrage (čl. 32). Tu postoje neke neusaglašenosti. Odredba po kojoj su kontakti između pritvorenika i njegovog pravnog zastupnika mogući tek pošto je optužnica arhivirana je u suprotnosti s ustavnom odredbom koja izričito garantuje univerzalno pravo na pravno zastupanje za vreme istražnog postupka. Prava pritvorenika prema ovoj Uredbi naročito su ograničena u fazi istrage. Dalje, upravi zatvora data su široka ovlašćenja. Po članu 34, prava pritvorenika da troši novac mogu biti ograničena. U slučaju da pritvorenik pokuša bekstvo ili u slučaju da ugrožava neku osobu ili imovinu na bilo koji način, mogu mu biti stavljene lisice (čl 39). O tome odlučuje nadležni službenik zatvora. Ova odredba, takođe, predstavlja povredu ljudskih prava garantovanih članom 7 Pakta o građanskim i političkim pravima, prema kome niko ne može biti podvrgnut mučenju ili grubom, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili delovanju.

Pravilnikom o proceduri rada vojnih sudova u ratnom stanju definisana je organizacija vojnih sudova u ratnom stanju. Pravilnik o radu vojnih sudova u normalnim uslovima, biće primenjivan i za vreme ratnog stanja, s izuzetkom: 1) zakona koji uređuje pismenu komunikaciju sa okrivljenom osobom, pravnim zastupnicima, svedocima, vojnim tužiocima i drugim učesnicima u postupku; 2) zakona o statistici i pravnim zastupnicima i 3) drugih zakona o organizaciji i radu VJ. U ovim slučajevima biće primenjen zakon koji se odnosi na VJ. To može da vodi povredi izvesnih prava, posebno onih koja uživaju okrivljene osobe.

SRBIJA

Ustavna osnova *Zakona o narodnoj odbrani* nalazi se u članu 72, stav 3 Ustava Srbije koji kaže da Republika Srbija organizuje i sprovodi odbranu i bezbednost Republike Srbije i svih njenih građana, što uključuje i mere vanrednog stanja. U članu 1 *Zakon* propisuje prava i dužnosti svih subjekata odbrane. U saglasnosti s Ustavom RS, ključno mesto u odbrani ima predsednik RS, koji je vrhovni komandant oružanih snaga kako u vreme mira, tako i u ratnom stanju. On usvaja planove odbrane i uspostavlja organizaciju policijskih snaga a u stanjima državne nužde – ratno stanje, vanredno stanje i stanje neposredne ratne opasnosti – može čak i da izdaje naredbe policiji. Ovaj zakon nije saglasan sa saveznim *Zakonom o narodnoj odbrani* prema kome je savezna država, a ne republika-članica zadužena za odbranu. Ostaje nejasno zašto nije ništa učinjeno da republički *Zakon o odbrani* bude ukinut. *Zakon o odbrani* RS bazira se na zastarelom konceptu odbrane, koji se odnosi na teritorijalnu odbranu, vojnu silu skoro paralelnu s redovnom vojskom. Po ovom zakonu teritorijalna odbrana ima sopstvenu komandnu strukturu, jedinice, štabove, sudove, organe bezbednosti, vojnu policiju itd. Važno je uočiti da je *Zakon* usvojen na početku rata u prethodnoj Jugoslaviji i da on proglašava nezavisnost Republike Srbije i mogućnost upotrebe oružanih snaga ukoliko srpski narod i Republika Srbija budu ugroženi.

Namera da bude stvoren jedan nezavisan sistem odbrane preciznije je definisana u *Uputstvu o planiranju odbrane* prema kome glavna uloga u planiranju odbrane Republike Srbije počiva na Ministarstvu odbrane RS.¹ Ostala republička ministarstva i službe, takođe, igraju značajnu ulogu u stvarima odbrane i bezbednosti.

Prema Ustavu RS republika može da usvoji mere vanrednog stanja. *Zakonom o merama u vanrednom stanju* data su veoma široka ovlašćenja predsedniku Srbije koji može da proglasi vanredno stanje i donese zakone potrebne za njegovo ukidanje. Pošto vanredno stanje prestane, predsednik nema obavezu da zakone

---

¹ Ovo Ministarstvo je u međuvremenu ukinuto.

koje je on eventualno doneo za vreme vanrednog stanja preda na odobrenje Skupštini. Ovo je, nesumnjivo, ozbiljno odstupanje od prihvaćenih principa demokratije. S druge strane, uloga Skupštine RS u vezi sa ovim pitanjima mala je i ograničena na regulisanje načina uživanja određenih građanskih prava i sloboda za vreme vanrednog stanja. Ove odredbe ugrožavaju građanska prava i dužnosti pošto je njima uticaj izabrane zakonodavne vlasti umanjnjen.

Predsednik RS može da ograniči veoma važna prava i slobode. To su ona prava i slobode koja mogu da budu predmet političke zloupotrebe. Na primer, ograničenje političke aktivnosti može biti iskorišćeno da se izmire računi s političkim neistomišljenicima. U ovom zakonu političke i sindikalne aktivnosti praćene su izrazom “druge aktivnosti”. Ne postoji ni najmanja naznaka kakve su to aktivnosti.

Odredba koja se bavi razlozima proglašavanja vanrednog stanja je takođe nejasna. Može se zaključiti da ma koji razlog može da bude dovoljan. Odredba o političkim razlozima za uvođenje vanrednog stanja do sada još nije primenjivana. Postojali su politički razlozi za to 1990. godine kada je Srbija objavila postojanje “vanrednih okolnosti“ na Kosovu.

Poslednji problem tiče se poštovanja demokratskih standarda u odnosima između izvršnih organa. Ostaje nejasno do današnjeg dana da li je predsednik za uvođenje vanrednog stanja obavezan da deluje po predlogu Vlade Republike Srbije.

1.

USTAVNA ODREĐENJA ODBRANE I ORUŽANIH SNAGA

Postojeći ustavni poredak Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) sastoji se od Ustava SRJ i od ustava republika Srbije i Crne Gore. Ovi ustavi sadrže odredbe koje se odnose na oružane snage i njihovu upotrebu i kontrolu od strane civilnih ustanova. Oni takođe sadrže odredbe o ljudskim pravima koja su bitna za demokratsku i civilnu kontrolu oružanih snaga.

Ustav SRJ

Objavljen u *Službenom listu SRJ*, br. 1/1992, 27. aprila 1992. godine

U Ustavu SRJ, u članu 77 propisana je, između ostalog, nadležnost SRJ nad graničnim prelazima i kontrola protoka dobara, usluga i putničkog saobraćaja, kao i nadležnost SRJ u oblastima odbrane i bezbednosti SRJ. Da bi to bilo postignuto, član 77 tačka 9 ovlašćuje SRJ da finansira nadležnosti federacije koje su joj dodeljene Ustavom. Uz to u nadležnosti SRJ je organizovanje i upravljanje federalnim institucijama i njihovim službenicima.

SRJ, u svojim organima, usvaja politiku u ovim oblastima, usvaja i sprovodi savezne zakone, druge propise i opšte akte i obezbeđuje zaštitu putem Ustavnog suda i drugih sudova.

Sva ova ovlašćenja sprovode organi SRJ. U parlamentarnoj demokratiji, ključna pitanja koja se odnose na oružane snage i upravljanje njima moraju biti razmatrana u Saveznoj skupštini. Ovo telo, između ostalog, odlučuje o pristupanju međunarodnim organizacijama, predlaže promene granica SRJ, odlučuje o ratu i miru, proglašava ratno stanje, neposrednu ratnu opasnost ili vanredno stanje, usvaja savezne zakone, druga pravila i opšte zakone, kontroliše Saveznu vladu i bira i razrešava predsednika SRJ

(amandmani na Ustav SRJ od jula 2000. godine predviđaju direktno biranje predsednika).

Savezna vlada kreira i sprovodi unutrašnju i spoljnu politiku i izvršava zakone, predlaže nacрте ovih zakona i usvaja zakone neophodne za njihovo izvršenje. Ona je, takođe, odgovorna za funkcionisanje svojih organa (ministarstava i drugih organizacija). Ovlašćena je i da naredi opštu mobilizaciju i organizuje pripreme za odbranu.

Savezna vlada ima pravo da objavi ratno stanje, vanredno stanje ili stanje neposredne ratne opasnosti, ako Savezna skupština ne može da održi svoje zasedanje, delujući posle konsultovanja sa predsednikom SRJ i predsednicima veća Savezne skupštine. U takvoj situaciji Savezna vlada može da usvoji zakone koji su u nadležnosti Savezne skupštine. Zakoni usvojeni za vreme ratnog stanja mogu da ograniče izvesna prava i slobode čoveka i građanina. Sva prava i slobode mogu biti ograničena, osim: prava na jednakost, prava na lično dostojanstvo i bezbednost, prava na fizički i mentalni integritet, prava poštovanja jedinke i dostojanstva u ma kojoj vrsti postupka, prava na slobodu od mučenja, ponižavajućih kazni i postupaka, prava na jednaku zaštitu prava, prava na žalbu ili drugi pravni lek, prava na slobodu od retrospektivnog uticaja na određivanje kazne, prava na odbranu pred sudom ili ma kojim drugim organom zaduženim za proces, prava na slobodu misli, savesti i javnog izražavanja misli i slobode vere. Ovi zakoni moraju biti podneti Skupštini na usvajanje, čim se ukaže mogućnost održavanja zasedanja.

Predsednik SRJ ima uglavnom reprezentativnu ulogu u ustavnom poretku SRJ, ali u delu VIII koji se odnosi na Vojsku Jugoslavije on/ona ima ulogu komandovanja Vojskom Jugoslavije u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane. Vrhovni savet odbrane sačinjavaju predsednik SRJ i predsednici republika članica.

SRJ ima, prema Ustavu, Vojsku koja brani suverenitet, teritoriju, nezavisnost i ustavni poredak. Vojska Jugoslavije može, po odobrenju Savezne vlade, biti u službi neke međunarodne organizacije.

Vojsku Jugoslavije sačinjavaju jugoslovenski državljani. Služenje vojne obaveze je opšte i obavlja se prema Zakonu o Vojsci

Jugoslavije. Ustav, takođe, predviđa mogućnost obavljanja vojne službe bez nošenja oružja ili u civilnim servisima zbog verskih razloga ili zbog prigovora savesti.

Nezavisni vojni sudovi i vojni tužioci postavljeni su i deluju prema saveznim zakonima.

Ljudska i građanska prava i slobode čoveka i građanina direktno se u nekoliko slučajeva ograničavaju zbog odbrane. Sloboda kretanja i izbora mesta stanovanja i pravo da se napusti ili ponovo dođe u SRJ mogu biti ograničeni zbog odbrane.

Pravo na tajnost pisama i drugih sredstava komunikacije može takođe biti ograničeno iz odbrambenih razloga.

Formiranje tajnih organizacija i paravojnih jedinica je zabranjeno. Profesionalni članovi VJ i savezna policija ne mogu biti članovi političkih partija, ne mogu osnivati sindikat ili organizovati štrajk.

Obrana SRJ je pravo i dužnost svakog građanina.

Uživanje vlasništva može biti ograničeno u opštem interesu određenom zakonom, s pravom nadoknade koja ne sme biti manja nego ona koja može biti postignuta na tržištu. Raspolaganje dobrima fizičkih i pravnih lica može biti ograničeno ili usmereno na specifičnu upotrebu za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja ili neposredne ratne opasnosti.

Ustav Republike Srbije

Objavljen u *Službenom glasniku republike Srbije*, br. 1/1990, 28. septembra 1990. godine.

Republika Srbija, po Ustavu, odgovorna je za obezbeđivanje suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta, međunarodnog položaja i odnosa sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. Ona je takođe odgovorna za odbranu i bezbednost Republike Srbije i njenih građana, kao i za usvajanje mera u slučaju vanrednog stanja.

Narodna skupština odlučuje o ratu i miru. Njen mandat može biti produžen, prema sopstvenoj odluci, za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i dok se ne stvore uslovi za nove

izbore. Narodna skupština drži vanredna zasedanja u slučajevima proglašavanja vanrednog stanja na delu teritorije Republike Srbije.

Predsednik Republike Srbije vodi oružane snage u miru i u ratu, kao i narodni otpor u ratu, naređuje opštu ili delimičnu mobilizaciju i organizuje pripreme za odbranu prema zakonu koji reguliše odbranu. Ako Narodna skupština ne može da održi svoje zasedanje, predsednik može da objavi ratno stanje ili neposrednu ratnu opasnost, posle konsultovanja s predsednikom vlade. Delujući sam ili na predlog Vlade, predsednik za vreme ratnog stanja ili stanja neposredne ratne opasnosti može da usvaja zakone koji su u nadležnosti Narodne skupštine, s obavezom da ih preda Narodnoj skupštini na odobravanje onda kada ona bude bila u zasedanju. Zakoni usvojeni za vreme ratnog stanja mogu da ograniče izvesna prava i slobode čoveka i građanina, kao i da promene organizaciju, strukturu i ovlašćenja vlade i ministarstava, sudova i javnih tužilaštava.

Predsednik takođe može da, delujući na predlog Vlade, objavi vanredno stanje i usvoji zakone o merama koje su neophodne, prema Ustavu i zakonu koji reguliše ovu materiju, ako su bezbednost Republike Srbije, prava i slobode ili funkcionisanje državnih organa ugroženi na delu teritorije Republike Srbije.

Predsednikov mandat se nastavlja tokom neposredne ratne opasnosti, ili vanrednog stanja, dok ne budu omogućeni novi izbori.

Predsednik ne može da raspusti Narodnu skupštinu za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti ili vanrednog stanja.

Vlada predlaže nacрте zakona, sprovodi ih i vodi politiku Republike Srbije, organizuje svoju administraciju i vrši druge dužnosti prema Ustavu i zakonima.

Izvesna prava i slobode mogu direktno biti ograničeni radi odbrane Republike Srbije. To su sloboda kretanja i izbora mesta stanovanja i sloboda napuštanja i vraćanja u Republiku Srbiju. Pravo na tajnost pisama i ostalih sredstava komunikacije, takođe, može biti ograničeno iz istih razloga.

Korišćenje dobara fizičkih i pravnih lica može biti ograničeno za vreme neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja, ili može biti naređena njihova posebna upotreba.

Ustavom je takođe propisano da je odbrana Republike Srbije pravo i dužnost svakog njenog građanina.

Niko ne sme da prihvati ili potpiše dokument o kapitulaciji ili da prizna ili prihvati okupaciju Republike Srbije ili bilo kog njenog dela. Izdaja Republike Srbije smatra se zločinom protiv naroda i biće kažnjena kao težak krivični prestup.

Ustav Republike Crne Gore

Objavljen u *Službenom Listu Crne Gore*, broj 48/1992, 13. oktobra 1992. godine.

Ustav ne sadrži osnovne principe o bezbednosti i odbrani Crne Gore. Samo se kaže da Skupština ne može biti raspuštena za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja ili neposredne ratne opasnosti. Predviđa produženje predsedničkog mandata za vreme ratnog stanja i dok ne bude uspostavljen mir i propisuje da je predsednik član Vrhovnog saveta odbrane. Vlada usvaja uredbe koje će imati snagu zakona za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti ili kada Skupština ne može da se sastane i dostavlja ih na odobrenje Skupštini.

Sloboda kretanja je zagarantovana, kao i pravo na izbor sopstvenog mesta stanovanja, mada ova prava mogu biti ograničena radi odbrane SRJ. Pravo na tajnost pisama i drugih sredstava komunikacije može, takođe, biti ograničeno iz istog razloga.

Osnivanje tajnih organizacija ili neredovne vojske je zabranjeno.

Zaključak

Postojeći ustavni poredak u SRJ očevidno nije koherentan. Postoji nekoliko razloga za to.

Ustav Republike Srbije usvojen je septembra 1990. godine, unutar ustavnog poretka Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. To je bio ustav koji je Republici Srbiji davao svojstva suverene i samostalne države. Zbog toga je propisano da funkcija i upotreba oružanih snaga budu u njenoj nadležnosti. Najveća moć prema Ustavu RS nalazi se u rukama predsednika Srbije. Uloga predsednika u komandovanju i upotrebi oružanih snaga je skoro apsolutna. Čak i proglašenje ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti je u njegovoj nadležnosti onda kada Narodna skupština ne može da se sastane. Proglašenje vanrednog stanja je u isklju-

čivoj nadležnosti predsednika. Sve ovo bila je posledica usvajanja sistema vlasti koji je predsedniku garantovao široka ovlašćenja.

Jugoslovenski Ustav usvojen je aprila 1992. godine i sadrži odredbe suprotne onima iz Ustava SR. Najvažnija uloga u odbrani data je Saveznoj vladi. Međutim, Savezna skupština donosi presudne odluke o ratu i miru. Po izuzetku, međutim, velika uloga u komandovanju najbitnijim delom oružanih snaga, Vojskom Jugoslavije, poverena je Vrhovnom savetu odbrane, s predsednicima obe republike i prednikom SRJ kao članovima. Na taj način je komandovanje saveznim ustanovama pod velikim uticajem republika članica.

Ustav Republike Crne Gore usvojen je oktobra 1992. godine i više je usklađen s Ustavom SRJ. On sadrži samo minimum odredbi neophodnih za funkcionisanje i ovlašćenja državnih organa.

Poslednji rok za usklađivanje odredaba republičkih ustava sa saveznim već je istekao, ali ništa nije učinjeno u tome pravcu. Pravno, ova situacija je neodrživa. Međutim, u praksi ona je opstajala sve dok je postojalo slaganje između lidera Srbije i Crne Gore. Pošto je ono nestalo, ustanove zadužene za oružane snage ne vrše više svoje uloge.

Odredbe o ljudskim i građanskim pravima i slobodama takođe imaju neke nedostatke. Najveći je da, prema propisima Savezne vlade, u ratnom stanju, ako Savezna skupština ne može da bude sazvana, izvesna prava i slobode mogu biti ograničeni. Veći broj prava i sloboda može biti ograničen, dok samo manji ne može. Pravo na život, na primer, nije zagarantovano za vreme ratnog stanja. S druge strane, pravo na fizički i mentalni integritet je apsolutno garantovano. Ove dve odredbe stoje u suprotnosti jedna sa drugom, jer je nemoguće poštovati pravo na fizički i mentalni integritet ukoliko nije ispoštovano pravo na život. Neka druga suštinska prava i slobode nisu potpuno garantovani, kao što su pravo na ličnu slobodu, pravo na mišljenje i izražavanje, pravo na kretanje itd. Situacija sa Ustavom RS je još gora od navedene. Ne postoje prava i slobode koja su potpuno garantovani. Svako pojedinačno pravo i svaka pojedinačna sloboda može biti ograničena i sva po odluci jedne osobe – predsednika Srbije. Ustavom Crne Gore nisu predviđena ograničenja prava i sloboda u ratnom stanju, u vanrednom stanju ili u neposrednoj ratnoj opasnosti.

2.

ZAKON I PODZAKONSKI AKTI O ODBRANI

Objavljen u *Službenom listu SRJ*, broj 67/1993. godine.

Takođe, objavljen u *Vojnom službenom listu*, broj 31/1993, 4. novembra 1993. godine.

Amandmani su objavljeni u *Službenom listu SRJ*, broj 43/1994, 27. maja 1994; broj 11/1995, 3. marta 1995; broj 28/1996, 21. juna 1996; broj 44/1999, 25. juna 1999. godine.

Ustavom Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) proglašeno je da, između ostalog, federacija ima nadležnost u oblasti odbrane i bezbednosti SRJ. Njeni organi određuju politiku, usvajaju i stavljaju na snagu savezne zakone, druge propise i opšta akta, obezbeđuju zaštitu putem ustavnog suda i drugih sudova u okviru te oblasti.

Ustav Savezne Republike Jugoslavije, član 63, proglašava da je odbrana SRJ pravo i obaveza svakog građanina.

Savezna skupština usvojila je Zakon o odbrani 1993. godine, što je godinu i po dana posle ustanovljenja SRJ.

Glava I Osnovne odredbe

Zakon o odbrani počinje proklamacijom da su njim uređena prava i obaveze različitih "subjekata odbrane". Ti subjekti su građani, Vojska Jugoslavije (VJ), savezna tela, tela republika članica SRJ, jedinice lokalne samouprave, organizacije koje vrše javne usluge ili aktivnosti, preduzeća i druga pravna lica. Ova prava i dužnosti se vrše u odbrani suvereniteta, teritorije, nezavisnosti i ustavnog poretka SRJ. To sadrži prvi član Zakona o odbrani, glava I.

Osnovne odredbe. Ova glava predviđa da odbrana države bude ostvarena organizovanjem i pripremanjem odbrambenih snaga, učestvovanjem građana u odbrani i njihovom obavljanju

drugih zadataka u cilju odbrane. Savezni zakon reguliše prava i dužnosti u odbrani.

Ako postoji opasnost ili povreda suvereniteta, teritorije, nezavisnosti, ustavnog poretka ili bezbednosti države, Savezna skupština proglašava:

- neposrednu ratnu opasnost, ako postoji opasnost od napada ili neki drugi oblik spoljašnjeg ugrožavanja države;
- ratno stanje, ako se sprema napad na državu ili je u toku;
- vanredno stanje, ako postoje značajni unutrašnji nemiri sa povredama ustavnog poretka nasiljem ili u slučaju prirodnih ili drugih katastrofa.

VJ u tim uslovima deluje prema planovima o mobilizaciji i upotrebi VJ i prema naredbama predsednika SRJ, dok drugi subjekti odbrane postupaju prema planovima opšte mobilizacije i planovima organizacije odbrane i odlukama Savezne vlade. Svi ovi planovi i postupci sačinjavaju Plan državne odbrane.

U uslovima neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili stanja pripravnosti predsednik SRJ, prema odlukama Vrhovnog saveta odbrane, komanduje Vojskom Jugoslavije.

U slučaju povrede mira u svetu, Savezna vlada određuje mere odbrane i mere neophodne za izvršenje obaveza koje SRJ ima prema Povelji Ujedinjenih nacija i međunarodnim sporazumima zaključenim na osnovu Povelje.

Dužnosti koje se tiču državne odbrane vršiče nadležne službe VJ. Isto tako, izvesne dužnosti će obavljati službe Saveznog ministarstva unutrašnjih poslova, prema saveznom zakonu koji reguliše bezbednost države.

Mobilizacijom, država i drugi subjekti odbrane prelaze na ratnu organizaciju, uslove funkcionisanja i stanje osposobljenosti za vođenje rata. Ona može biti opšta ili delimična, javna ili tajna. Opšta mobilizacija obuhvata sve subjekte odbrane i materijalne resurse neophodne za odbranu zemlje u slučaju ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i vanrednog stanja.

Glavna oružana snaga u odbrani zemlje je VJ koja objedinjuje druge subjekte odbrane i zadužena je da im komanduje. U slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog ili vanrednog stanja, jedinice i organi Ministarstva unutrašnjih poslova mogu biti korišćeni za odbranu i tada su potčinjeni oficiru koji komanduje operacijama.

Pripadnici VJ moraju poštovati pravila međunarodnog zakona o oružanim sukobima i druga pravila čovečnog postupanja prema zarobljenim i ranjenim osobama, kao i pravila o zaštiti civilnog stanovništva.

Glava II

Prava i dužnosti građana

Ova prava i dužnosti su eksplicitno nabrojani:

- dužnost vojne službe
- dužnost učestvovanja u jedinicama Civilne odbrane i zaštite
- dužnost obučavanja za odbranu države
- radna obaveza i
- materijalna obaveza.

Ove obaveze vrše se prema odluci ili naredbi nadležnog organa Saveznog ministarstva odbrane.

Zakonom o Vojski Jugoslavije regulisana je dužnost služenja vojne obaveze.

Dužnost učešća u jedinicama Civilne odbrane i zaštite sastoji se od obavljanja određenih zadataka u sastavu jedinica i organa radi zaštite i spasavanja civilnog stanovništva i materijalnih dobara od prirodnih, ratnih ili drugih vrsta uništenja. Ovoj dužnosti podležu svi muškarci od 15 do 60 godina starosti i sve žene od 15 do 55 godina starosti. Neke osobe su oslobođene ove obaveze (trudne žene, žene sa malom decom, hendikepirane osobe). Savezni ministar odbrane propisuje pravila učestvovanja u jedinicama i organima Civilne odbrane i zaštite.

Obuka za odbranu zemlje je pravo i dužnost svakog građanina i obuhvata prethodno navedene osobe. Savezna vlada propisuje odgovarajuća pravila.

Radnoj obavezi podleže svaki sposoban građanin iznad 15 godina starosti, koji je radno sposoban i koji nije u službi VJ. Ona se sastoji od izvršenja izvesnih zadataka i dužnosti u slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog ili vanrednog stanja. Neke osobe oslobođene su ove obaveze. Štrajk za vreme sprovođenja radne obaveze je zabranjen.

Oficir VJ u rangu komandanta bataljona ili u višem, može u ratno vreme da naredi radnu obavezu građanima koja će biti spro-

vođena u zoni ratnih operacija, u slučaju da nadležni organ ne može da izda takvo naređjenje.

Materijalna obaveza sastoji se od predaje vozila, mašina, zgrada, plovnih objekata, vazduhoplova, skladišta, luka i drugih sredstava (data je veoma dugačka lista). Naknadno, 1999. godine, na listu su dodati: sredstva za radio i TV emitovanje, sredstva za štampanje i kapaciteti i prava za emitovanje satelitskih, TV i radio programa.

Kada nadležni organ Saveznog ministarstva odbrane ne može da sprovede zahtev VJ o predaji, oficir VJ koji je u rangu komandanta brigade može da deluje samostalno.

Materijalna obaveza u ovim slučajevima biva nametnuta i stranim državljanima sa stalnim boravkom na teritoriji SRJ, sa izuzetkom osoba koje služe u diplomatskim i konzularnim misijama i misijama međunarodnih organizacija. Vlasnik materijalnih dobara ima pravo na nadoknadu.

Glava III **Prava i obaveze preduzeća i drugih** **pravnih lica**

Preduzeća i druga pravna lica u obavezi su da sprovode svoje aktivnosti u odnosu na potrebe odbrane države. Na primer, imaju obavezu da proizvode izvesnu robu za potrebe oružanih snaga ili da usluge vrše prvo oružanim snagama. Savezna vlada ili Savezno ministarstvo odbrane propisuju ove mere.

Materijalna i radna obaveza takode bivaju nametnuti preduzećima i drugim pravnim licima.

Glava IV **Prava i dužnosti državnih organa**

Deo jedan – predsednik SRJ

Predsednik SRJ, u skladu sa odlukama Vrhovnog saveta odbrane, naređuje i sprovođenje državnog plana odbrane, koman-

duje VJ u miru i ratu i uspostavlja vojno-teritorijalnu podelu države.

Deo dva – Vrhovni savet odbrane (VSO)

VSO odlučuje o komandovanju VJ, usvaja strategiju odbrane, usvaja plan odbrane države i odlučuje o drugoj materiji od važnosti za odbranu zemlje.

Predsednik obezbeđuje izvršenje mera VSO.

O ovoj materiji VSO, prema potrebama, informiše Saveznu vladu i Veće republika Savezne skupštine.

Deo tri – Savezna vlada

Savezna vlada sprovodi savezne zakone, druge propise i opšta akta Savezne skupštine koji se tiču odbrane države, objavljuje opštu mobilizaciju i organizuje pripreme za odbranu. Ona odlučuje o merama aktivnosti državnih organa, preduzeća i drugih pravnih lica za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja ili neposredne ratne opasnosti i sprovodi ih, i preduzima druge mere neophodne za odbranu. Uz ostalo ona odlučuje o kapacitetima proizvodnje naoružanja, sredstvima komunikacije itd.

Deo četiri – Savezno ministarstvo odbrane

Savezno ministarstvo odbrane zaduženo je za obavljanje administrativnih i stručnih poslova u vezi sa sprovođenjem politike odbrane. Naime, priprema i planira opštu mobilizaciju, organizuje odbrambene pripreme i obavlja druge poslove predviđene Planom odbrane zemlje, planira i organizuje sprovođenje vojne obaveze i drugih, uglavnom tehničkih poslova bitnih za odbranu. Ministarstvo je, takođe, odgovorno za nadgledanje izvršenja dužnosti i mera u vezi sa pripremom odbrane, sprovođenjem odluka predednika, VSO i Savezne vlade. Ministarstvo je ovlašćeno da preduzima određene mere nadzora, kao što je kontrola priprema i izvršenja, pružanje stručne pomoći, naređivanje da budu otklonjene neusaglašenosti između pojedinih akata i mera itd.

Deo peti – Drugi državni organi

Drugi nespomenuti organi i organizacije ostvaruju svoja prava i obaveze prema Ustavu SRJ i drugim relevantnim zakonima i propisima.

Glava V Civilna odbrana i zaštita

Deo jedan ove glave bavi se Službom za osmatranje i javljanje. Dužnost ove službe je da nađe i prati sve vrste opasnosti koje prete stanovništvu i drugim subjektima odbrane. Vojni obveznici i građani, koji su dužni da učestvuju u jedinicama Civilne odbrane i zaštite, popunjavaju Službu za osmatranje i javljanje. Savezna vlada propisuje pravila Službe za osmatranje i javljanje.

Deo dva bavi se zaštitom civilnog stanovništva i predviđa različite obaveze pojedinih subjekata za zaštitu civila.

Pod-deo 2.1 bavi se jedinicama Civilne zaštite. Državni organi, preduzeća i druga pravna lica, prema Planu odbrane države, formiraju ove jedinice, a takođe je moguće da ih građani dobrovoljno formiraju. Ove jedinice uključene su u zaštitu od uništenja, kao i u obezbeđenje stanovništva, materijalnih i drugih dobara. Osobe obavezne da služe u ovim jedinicama i organima Civilne zaštite, kao i dobrovoljci popunjavaju ove jedinice. Savezna vlada usvaja pravila civilne zaštite.

Pod-deo 2.2 bavi se jedinicama Civilne odbrane. U slučaju ratnog stanja, i ako je potrebno u slučaju neposredne ratne opasnosti, može biti regrutovano lokalno stanovništvo (čuvari, patrole i jedinice Civilne odbrane) radi zaštite civilnog stanovništva od napada, radi obezbeđenja materijalnih sredstava i građevina u javnom korišćenju. Građani koji nemaju vojnu obavezu ili ne pripadaju jedinicama Civilne zaštite, prema odluci Saveznog ministarstva odbrane popunjavaju ove jedinice. Jedinice i njihova oprema moraju biti propisno označeni međunarodnim oznakama civilne odbrane. Naoružane su lakim ličnim oružjem i njima komanduju državni organi koji su zaduženi za civilnu odbranu i zaštitu.

Pod-deo 2.3 pokriva mogućnost evakuacije stanovništva u slučaju ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti i vanrednog

stanja prema Planu odbrane države. Evakuacija uključuje državne organe, preduzeća i druga pravna lica. Savezna vlada naređuje evakuaciju.

Glava VI

Mere bezbednosti i zaštite

Ova glava predviđa zaštitu tajnih podataka o državnoj odbrani i nalaže dužnosti zaštite svim subjektima odbrane. Tajnim podacima o odbrani smatraju se dokumenta, podaci o objektima, merama, delovanjima i drugom, čije otkrivanje može biti štetno po odbranu i bezbednost države. Kriterijumi za određivanje tajnosti podataka su u nadležnosti Savezne vlade. Predsednik SRJ propisuje kriterijume za vojne tajne u VJ. Ako je to potrebno za odbranu zemlje, državljanima SRJ i strancima, ili samo strancima, može biti ograničena sloboda kretanja, sloboda stanovanja ili sloboda nastanjenja u izvesnim mestima i zonama (zabranjene zone). Sloboda kretanja može takođe biti ograničena za vreme vojnih manevara.

Radi zaštite interesa odbrane, Savezna vlada može da zabrani zapošljavanje stranaca u preduzećima i kod drugih pravnih lica, naročito značajnih za odbranu države, i može da zabrani saradnju sa stranim licima. Stranci ne mogu da sprovode naučna i druga istraživanja samostalno u oblastima od značaja za državnu odbranu. Državni organi, preduzeća i druga pravna lica koja sprovode naučna istraživanja u istim oblastima moraju pribaviti odobrenje od Saveznog ministarstva odbrane.

Postoje i druga ograničenja u ovoj glavi, kao što je, na primer, naučno istraživanje u zabranjenim zonama.

Stranci ne mogu da fotografišu teritoriju SRJ iz vazduha bez odobrenja Saveznog ministarstva odbrane.

Savezna vlada propisuje zadatke i dužnosti, naročito značajne za državnu odbranu, koje treba zaštititi posebnim merama bezbednosti. Takođe, propisuje kriterijume zapošljavanja na poslove na kojima će biti obavljani ovi zadaci i dužnosti.

Glava VII

Kaznene odredbe

Nema odredaba o krivičnim prestupima u ovoj glavi. Sve povrede Zakona su u oblasti kršenja javnog reda, tj. prekršaja. Sankcije su novčane kazne i u nekim slučajevima zatvor u trajanju do 60 dana.

Glava VIII

Prelazne i završne odredbe

Ova glava bavi se rokovima za usvajanje novih propisa i ukinjanje prethodnih. Vrhovni savet odbrane bio je u obavezi da usvoji Plan odbrane države šest meseci posle stupanja ovoga Zakona na snagu.

Ukinute odredbe bile su one kojima je regulisana materija u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji.

ZAKLJUČAK

Zakon o odbrani označio je promenu u konceptu funkcije odbrane u državi. Prethodni koncept odbrane bio je zasnovana na ideologiji odumiranja države i preuzimanju njenih funkcija od strane društva. Naravno, bila je to samo proklamacija i izgovor za visok stepen militarizacije društva i stvaranje velikog i moćnog sistema, koji je paralelan s institucijama države i koji je, uglavnom, van njene kontrole.

Koncept usvojen ovim Zakonom odnosi se na odbranu kao funkciji države, koju sprovode uglavnom i prvenstveno državni organi. Međutim, prava i dužnosti drugih subjekata odbrane predviđeni su takođe ovim Zakonom.

Svi subjekti odbrane imaju svoja prava i dužnosti, ali glavna uloga pripada Vojski Jugoslavije (VJ) koja je zadužena za komandovanje svim subjektima odbrane. Civilna kontrola subjekata odbrane je uglavnom u rukama izvršne grane, tj. Savezne vlade i predsednika SRJ. Glavna uloga Savezne vlade jeste komandovanje i upravljanje subjektima odbrane, osim VJ, i obavljanje ustavne

uloge usvajanja odgovarajućih zakonskih akata. Savezno ministarstvo odbrane ima ulogu da upravlja određenim pitanjima odbrane. Glavni subjekt odbrane, Vojska Jugoslavije, je uglavnom pod kontrolom Vrhovnog saveta odbrane (VSO) koji sačinjavaju predsednici država članica i predsednik SRJ. Predsednik SRJ izvršava odluke VSO. Prema ovom Zakonu, VSO usvaja širok raspon mera, kao što su, na primer, Plan odbrane države, a predsednik mora da ih izvršava.

Ipak, pojavljuje se važan problem. Ne postoji nikakva regulativa o postupcima i donošenju odluka u Vrhovnom savetu odbrane. Njegovo funkcionisanje počiva uglavnom na političkoj saglasnosti učesnika i isključivo na njihovoj volji. On nema nikakvu jasnu obavezu da o obavljanju svoje funkcije informiše druge organe, kao što su Savezna skupština i Savezna vlada. Informisanje zavisi od volje VSO ili kao što Zakon nalaže, u članu 41, stavu 3, "prema potrebi".

Mere odbrane biće preduzete i u slučaju ugroženosti mira u svetu, a u tom slučaju mere odbrane narediće Savezna vlada. To nije jasno predviđeno u Ustavu SRJ. Ova odredba Zakona ima nedostataka jer jedino predviđa izvršenje Povelje UN i sporazuma načinjenih na osnovu Povelje. Nema jasnog pomena drugih relevantnih sporazuma. Važno je, takođe, zapaziti da ovaj Zakon nalaže poštovanje međunarodnih normi o ratnim sukobima samo članovima VJ, što nameće pitanje o tome da li je i uloga drugih učesnika u odbrani regulisana Zakonom i jesu li i oni obavezni da poštuju međunarodni humanitarni zakon. Na osnovu člana 19, nemoguće je na to dati pozitivan odgovor.

Funkcija odbrane vrši se odbranom izvesnih vrednosti i predmeta – suvereniteta, teritorije, nezavisnosti ili ustavnog poretka. Ustavni poredak kao predmet odbrane je ostatak prethodnih uređenja i ne sačinjava pravi objekat odbrane. On otvara prostor za zloupotrebu VJ u unutrašnjim konfliktima. Slična mera je i ona koja određuje da vanredno stanje može biti uvedeno zbog ozbiljnih unutrašnjih poremećaja koji ugrožavaju ustavni poredak nasiljem, što takođe ostavlja prostor za moguću zloupotrebu VJ.

U ovom Zakonu nema mnogo odredaba koje bi mogle da otvore put povredi ljudskih prava. Mogućnosti povrede postoje u

predviđanju velikog broja radnji potrebnih za sprovođenje ovog Zakona.

U odredbama koje se odnose na izvršavanje materijalne obaveze, veoma dugačka lista sredstava koja mogu biti predmet obaveze promjenjena je naknadno, juna 1999. godine da bi u nju bila uključena sredstva za štampanje novina, emitovanje TV i radio programa, kao i satelitska sredstva. Jasno je da je ovim odredbama prethodni režim, u stvari, želeo da suzbije slobodu i prava garantovana Ustavom. Ove mere mogu biti preduzete za široko definisane potrebe državne odbrane. U istom članu 26, takođe je dodato da u situacijama kada nadležni organi Saveznog ministarstva odbrane ne mogu da udovolje zahtevima VJ za predaju izvesnih sredstava, VJ može sama da dejstvuje. Prava zaduženih osoba su ovim još više ugrožena. Ova odredba proširuje prava VJ koja je do tada mogla da rekvirira samo neke osnovne robe neophodne za VJ (na primer, hranu i energente).

UREDBA O ORGANIZOVANJU I IZVRŠAVANJU MATERIJALNE OBAVEZE

Objavljena u *Službenom Listu SRJ*, br. 36/1998, 24. jula 1998. godine.

Amandmani u *Službenom Listu SRJ*, broj 32/1999, 25. aprila 1999; broj 9/2001, 2. marta 2001. godine.

Ova Uredba reguliše organizaciju i izvršenje materijalne obaveze. Materijalna obaveza se nalaže i vrši radi potreba odbrane i Vojske Jugoslavije. Ova dužnost može biti nametnuta u ratnom stanju, vanrednom stanju i stanju neposredne ratne opasnosti, ali posle amandmana od marta 2001. godine može biti nametnuta i za vreme mira.

Materijalna obaveza vrši se predavanjem nadležnom organu: mašina, vozila, sredstava komunikacije, telefona, kompjutera svih vrsta, satelitskih linkova, štamparskih sredstava itd.

O svemu ovome će voditi evidenciju nadležni organi Saveznog ministarstva odbrane. Oni mogu imati uvid u evidenciju službe prihoda, administrativnih agencija, kao i organa unutrašnjih poslova o svim ovim sredstvima.

Uredbom je takođe propisana procedura predaje, mogućnost predaje nekih drugih sredstava osim onih koja su prvo zahtevana, visina kompenzacije itd. Krajnji rok za predaju je 30 dana pošto je podnesen zahtev, ali ovo neće biti primenjivano u ratno vreme, u vanrednom stanju i za vreme stanja neposredne ratne opasnosti.

Nadležnost za izvršenje materijalne obaveze pomerena je, od decembra 1998, sa vojno-teritorijalnih organa na nadležne organe Saveznog ministarstva odbrane.

Zaključak

Ova Uredba reguliše materiju na uobičajen način, ali moraju biti učinjene neke primedbe.

Prvo, ona uvodi materijalnu obavezu čak i u mirno vreme. Ova promena je verovatno napravljena zbog loše materijalne situacije u Vojsci Jugoslavije.

Promene iz 1999. bile su usmerene prema nekim novim sredstvima, koja su bila važna prethodnom režimu. Ova odredba mogla bi lako biti korišćena za vreme nekih nemira kao pritisak na medije, građane itd.

Ovaj postupak ne stavlja osobu koja mora da izvrši materijalnu obavezu u najbolji pravni položaj. Trebalo bi napraviti promene kako bi ovaj položaj bio poboljšan, kao što je uvođenje mogućnosti da materijalna sredstva ne budu predana, da izvršenje bude odloženo, da postoji zaštita nadležnih organa itd.

Odluka o određivanju zabranjenih zona

Objavljena je u *Službenom listu SFRJ*, br. 46/1985, 6. septembra 1985. godine.

(*Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, br. 46/1985, 6. novembra 1985)

Amandmani su objavljeni u *Službenom listu SFRJ*, br. 13/1991, 22. februara 1991. godine.

Zabranjene zone se određuju i u njima je zabranjeno kretanje, stanovanje ili zadržavanje stranaca.

Definišu se procedure i mere koje će nadležni vojni organi koristiti i koje će im pomoći pri obavljanju dužnosti u skladu sa odredbama ove Odluke.

Zone se određuju u okviru republika bivše Jugoslavije.

U posebnim slučajevima, mogu biti napravljeni izuzeci kao, na primer, za specijalne posete, za strance koji su u braku sa jugoslovenskim državljanima itd.

Zaključak

Nema indicija o povredama ljudskih prava i o nedemokratskim odredbama.

Postavlja se pitanje zbog čega je ovaj zakon ostao nepromenjen u Saveznoj Republici Jugoslaviji kada se odnosi na celu teritoriju prethodne Jugoslavije.

PRAVILNIK O ORGANIZACIJI I RADU INSPEKCIJE ZA VOJNU OBAVEZU

Objavljen u *Službenom listu SFRJ*, br. 42/1990, 27. jul 1990. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom listu SFRJ*, br. 46/1999, 10. avgusta 1990. godine.

Ovim pravilnikom regulisana je služba inspekcije Saveznog sekretarijata narodne odbrane. Ova služba je organizaciona jedinica Generalštaba.

Ona ima pravo da kontroliše rad svih organa koji su zaduženi za služenje vojne obaveze, da prikuplja podatke i zahteva uvid u njih, naređuje mere koje će biti preduzete itd.

Ova služba može da pokrene krivični i prekršajni postupak.

Žalba na prvostepenu odluku ove službe može biti upućena načelniku Generalštaba.

Služba vrši svoju dužnost u oblastima odbrane za koje su odgovorni državni organi, preduzeća i druga pravna lica.

Zaključak

Ovaj Pravilnik usvojen je za vreme postojanja SFRJ i u okviru stare organizacijske strukture odbrane i Jugoslovenske Narodne Armije. Zbog toga se koristi stara terminologija.

Pravilnik je, takođe, veoma važan, jer otkriva hijerarhiju vojnih organa i drugih, nevojnih vlasti kako u bivšoj Jugoslaviji, tako i u sadašnjoj Saveznoj Republici Jugoslaviji. On pokazuje moć vojnih organa u prethodnoj Jugoslaviji, kao i njihovu moć u sadašnjem sistemu. Vojni organi (u stvari inspekcije) imaju pravo da proveravaju kako nevojne organizacije vrše svoje dužnosti u oblasti vojne obaveze. Taj bi organ mogao da bude podređen Saveznom ministarstvu odbrane ili nekom drugom organu nevojnih vlasti (npr. VSO ili Saveznoj vladi) kako bi rad vojnih organa bio demokratičniji, a civilna kontrola nadležnih organa efikasnija. Ovakva vrsta regulisanja predstavlja još jedan dokaz (relativne) odvojenosti Vojske od struktura svih drugih, nevojnih organa.

UREDBA O ORGANIZOVANJU I IZVRŠAVANJU RADNE OBAVEZE

Objavljena u *Službenom Listu SRJ*, broj 36/1998, 24. jula 1998. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom Listu SRJ*, br. 20/1999, 2. aprila 1999. godine.

Uredba reguliše organizovanje i sprovođenje radne obaveze za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja i neposredne ratne opasnosti. Građani vrše ovu obavezu u državnim organima, preduzećima i kod drugih pravnih lica. Nadležni organi Saveznog ministarstva odbrane treba da se staraju o potrebnoj evidenciji. Izvesne osobe biće izuzete od ove obaveze (trudnice, osobe sa malom decom, hendikepirani), ali ne u svakom pojedinačnom slučaju.

Mogu biti formirane specijalne jedinice za izvođenje radne obaveze za potrebe odbrane i za potrebe Vojske Jugoslavije.

Zaključak

Jedina odredba ove Uredbe na koju mogu biti stavljene primedbe je ona koja predviđa mogućnost da osobe koje su izuzete mogu biti angažovane u slučaju da ni jedna druga osoba ne može da vrši radnu obavezu.

Nema indicija o povredi ljudskih prava ili o nedemokratskim odredbama.

UREDBA O MOBILIZACIJI

Objavljeno u *Službenom listu SRJ*, br. 35/1997, 18. jula 1997. godine.

Ovom Uredbom regulisana je mobilizacija: građana, Vojske Jugoslavije, saveznih organa i agencija, preduzeća i drugih pravnih lica.

Ona sadrži opšte odredbe o sprovođenju mobilizacije i ostavlja drugim zakonima, koji će biti usvojeni naknadno, da detaljnije regulišu ovu materiju.

Takođe, ona sadrži odredbe o opštoj i delimičnoj, javnoj i tajnoj mobilizaciji. Opšta mobilizacija biće sprovedena prema planu opšte mobilizacije, kao i tajna mobilizacija.

Zaključak

Uredba ima dvosmislenu odredbu o tajnoj mobilizaciji koja situaciju čini nejasnom, što bi moglo da dovede do zloupotreba.

Nema drugih indicija o povredama ljudskih prava i o nedemokratskim odredbama.

UREDBA O KRITERIJUMIMA ZA UTVRĐIVANJE
PODATAKA ZNAČAJNIH ZA ODBRANU ZEMLJE, KOJI
SE MORAJU ČUVATI KAO DRŽAVNA ILI SLUŽBENA
TAJNA I O UTVRĐIVANJU ZADATAKA I POSLOVA
OD POSEBNOG ZNAČAJA ZA ODBRANU ZEMLJE,
KOJE TREBA ŠTITITI PRIMENOM POSEBNIH MERA
BEZBEDNOSTI

Objavljena je u *Službenom listu SRJ*, broj 54/1994, 8. jula 1994. godine.

Uredba sadrži razne odredbe o kriterijumima za određivanje državne i službene tajne od značaja za odbranu zemlje. Ona određuje šta mora biti čuvano kao državna i službena tajna, državne organe, preduzeća i druga pravna lica koji moraju štiti podatke od značaja za odbranu zemlje, načine i sredstva za zaštitu itd.

Uredba, takođe, reguliše dužnosti i poslove od posebnog značaja za odbranu zemlje i određuje dodatne zahteve o tome ko može ili ne može biti angažovan za obavljanje ovih dužnosti. Ovi zahtevi odnose se na krivična dosijea kandidata, tj. na to da oni ne smeju biti kažnjavani za krivična dela u vezi s odbranom i vojskom. Uredba reguliše i procedure koje moraju biti primenjivane prilikom vršenja ovih dužnosti.

Zaključak

Nema pokazatelja da je ovom Uredbom moguća povreda ljudskih prava, kao ni nedemokratskih odredaba.

UREDBA O ORGANIZOVANJU I OSPOSOBLJAVANJU
JEDINICA CIVILNE ZAŠTITE I O MERAMA ZAŠTITE I
SPASAVANJA CIVILNOG STANOVNIŠTVA I
MATERIJALNIH DOBARA

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, br. 54/1994, 8. jula 1994. godine.

Ovom Uredbom regulisana je organizacija, rad i priprema civilne odbrane.

Zaštita i spasavanje civilnog stanovništva i materijalnih dobara biće smatrana zaštitom koja je regulisana:

– Konvencijom o poboljšanju uslova ranjenika i bolesnika u oružanim snagama na ratištu, Konvencijom o ratnim zarobljenicima, Konvencijom o poboljšanju uslova ranjenih, bolesnih i brodolomnih članova oružanih snaga na moru, Konvencijom o zaštiti civilnih lica u ratno vreme, (Ženevske Konvencije, od 12. avgusta 1949)

– Protokolom, koji je dodat ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949, o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Protokolom koji je dodat ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949, o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II).

Ovom Uredbom:

Nadležni organ Saveznog ministarstva odbrane zadužen je za organizovanje jedinica civilne odbrane i za njihovu popunu.

Jedinice Civilne odbrane biće formirane na teritorijama republika i jedinica lokalne samouprave, kao i u preduzećima i drugim pravnim licima. Celokupna nadležnost u ovoj oblasti, prema ovoj Uredbi, pripada Saveznom ministarstvu odbrane i njegovim nadležnim organima.

Članovi Civilne zaštite nosiće lako oružje radi samoodbrane i održavanja reda.

Uredba predviđa i mere i postupke koje treba primeniti u slučaju spasavanja osoba i materijalnih dobara.

Zaključak

Uredba reguliše ovu materiju na uobičajen način, pa tako nema indicija o povredama ljudskih prava ili o nedemokratskim odredbama.

UREDBA O KRITERIJUMIMA ZA RASPOREĐIVANJE
GRAĐANA I NORMATIVIMA MATERIJALNIH
SREDSTAVA ZA POTREBE POPUNE VOJSKE
JUGOSLAVIJE I ZA DRUGE POTREBE ODBRANE
ZEMLJE

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, broj 52/1994, 1. jula 1994. godine.

Ova Uredba određuje kriterije o raspoređivanju građana koji po zakonu imaju pravo i obavezu da učestvuju u odbrani. Ona takođe određuje kriterijume raspoređivanja materijalnih sredstava za potrebe odbrane i Vojske Jugoslavije.

Primat u popunjavanju ljudstvom i opremom u odbrani ima Vojska Jugoslavije. Dobrovoljci strane nacionalnosti mogu postati članovi jedinica civilne zaštite i Vojske Jugoslavije samo za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja i stanja neposredne ratne opasnosti.

Uredbom je takođe utvrđeno prvenstvo raspodele materijalnih dobara u korist Vojske Jugoslavije.

Zaključak

Uredbom je materija regulisana na uobičajen način.

Njom je potvrđena vodeća uloga Vojske Jugoslavije u državnoj odbrani, što je i opšti princip odgovarajućeg zakonodavstva.

Može biti upućena primedba odredbi koja predviđa učestvovanje stranaca u Vojsci Jugoslavije za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja i stanja neposredne ratne opasnosti. Ona je podudarna sa odredbom Zakona o Vojsci Jugoslavije, ali nije sasvim podudarna sa Ustavom SRJ koji kaže da će se Vojska Jugoslavije sastojati od jugoslovenskih građana, dok strance ne pominje.

ODLUKA O ORGANIZOVANJU PRIPREMA ZA ODBRANU

Objavljena je u *Službenom listu SRJ*, broj 35/1997, 18. jula 1997. godine.

Ovom Odlukom regulisan je način izvršenja obaveza saveznih organa i agencija, organa i agencija republika članica, jedinica lokalne samouprave i drugih oblika teritorijalnog organizovanja, organizacija za obavljanje javnih usluga ili aktivnosti, preduzeća i drugih pravnih lica u slučaju ratnog stanja, vanrednog stanja i stanja neposredne ratne opasnosti.

Plan za organizovanje priprema treba da usvoji Savezno ministarstvo odbrane.

Odluka utvrđuje postupke koje treba primeniti, mere koje treba preduzeti, osobe zadužene za sprovođenje mera koje su neophodne za pripreme državne odbrane i izvršavanje odgovarajućih dužnosti.

Zaključak

Odlukom je ova materija uređena na uobičajen način i nema indicija o povredi ljudskih prava i o nedemokratskim odredbama.

ODLUKA O ODREĐIVANJU VOJNIH I DRUGIH OBJEKATA I REJONA KOJI SU ZABRANJENI ZA OSMATRANJE, SNIMANJE I PRISTUP, KAO I O MERAMA ZA NJIHOVU ZAŠTITU

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, broj 11/1996, 8. marta 1996. godine.

Odluka označava važne vojne i druge objekte, njihovu zaštitu, pristup tim objektima, znake obaveštavanja o ovoj materiji itd.

Objekti koji su definisani ovom Odlukom su: vojne kasarne, vojne zgrade, putevi, mostovi, luke, raskrsnice, kao i oni objekti koji su važni za sprovođenje dužnosti Vojske Jugoslavije pri odbrani zemlje.

Ova Odluka sadrži i mere koje treba preduzeti radi zaštite ovih objekata, osobe zadužene za njihovu zaštitu, procedure koje treba primeniti, ograničenja koja mogu biti nametnuta radi zaštite ovih objekata od nezakonitih radnji itd.

Zaključak

Odlukom je materija regulisana na uobičajen način.

Ne postoje znaci o povredi ljudskih prava, kao ni o nedemokratskim odredbama.

ODLUKA O ORGANIZACIJI I RADU DRŽAVNIH ORGANA I AGENCIJA U KOJIMA SE SPROVODI EVAKUACIJA

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, br. 24/1995, 19. maja 1995. godine.

Odluka reguliše funkcionisanje i rad državnih organa na teritorijama gde će biti sprovedena evakuacija. Takođe reguliše funkcionisanje i rad državnih organa koji su evakuisani.

Njom je predviđena mogućnost evakuacije državnih organa ukoliko je teritorija na kojoj oni inače funkcionišu u opasnosti (od rata, na primer). Ona predviđa da sa jedne teritorije sve može biti evakuisano, ali da kada je to moguće neki organi mogu biti ostavljeni na toj teritoriji da nastave obavljanje svojih dužnosti prilagođenih novim uslovima.

Zaključak

Ova Odluka uređuje materiju na uobičajen način i u skladu je sa drugim propisima koji uređuju ovu materiju.

Ne postoje indicije o povredi ljudskih prava ili o nedemokratskim odredbama.

3.

ZAKON I PODZAKONSKI AKTI O VOJSCI JUGOSLAVIJE

Objavljen je u *Službenom listu SRJ*, br. 67/1993, 29. oktobra 1993. godine.

Takođe, objavljen u *Službenom vojnom listu*, br. 31/1993, 4. novembra 1993. godine.

Amandmani u *Službenom listu SRJ*, br. 43/1994, 27. maja 1994; br. 28/1996, 21. juna 1996, br. 44/1999, 25. juna 1999; br. 74/1999, 25. decembra 1999. godine.

Ustavni osnov za usvajanje zakona koji reguliše položaj Vojske Jugoslavije (VJ), može se naći u članu 77 Ustava Savezne Republike Jugoslavije, koji daje nadležnost SRJ u pitanjima odbrane i bezbednosti SRJ. Iz tog razloga, deo VIII Ustava definiše osnovne premise položaja Vojske Jugoslavije.

Član 133 predviđa da SRJ ima svoju vojsku koja brani suverenitet, teritoriju, nezavisnost i ustavni poredak SRJ, kao i da ona može biti u službi neke međunarodne organizacije ako Savezna vlada to odobri. Samo državljani Jugoslavije mogu pristupiti VJ (član 134). Predsednik SRJ komanduje VJ u ratu i miru, uzimajući u obzir odluke Vrhovnog saveta odbrane (VSO) koji sačinjavaju predsednici republika članica i predsednik SRJ.

Predsednik SRJ je i predsednik VSO. Proklamovano je da je služenje vojne obaveze opšte i da se obavlja pod uslovima koje propisuje Savezni zakon. Moguće je, prema saveznom zakonu, služiti vojnu obavezu pod oružjem ili u civilnoj službi u slučaju kada građani odbijaju da nose oružje iz religijskih ili nekih drugih razloga prigovora savesti (član 137). Vojni sudovi su nezavisni i deluju prema saveznom zakonu, a mora biti donet poseban zakon o vojnim sudovima (član 138).

Treba da bude usvojen savezni zakon o VJ (član 134).

DEO I

Glava I Organizacija Vojske

Zakon o Vojski Jugoslavije (VJ) u svom prvom članu definiše VJ kao oružanu snagu koja brani suverenitet, teritoriju, nezavisnost i ustavni poredak Savezne Republike Jugoslavije. Komandovanje u Vojsci zasniva se na principima jedinstva komandovanja u pogledu korišćenja snaga, sredstava i obaveze izvršavanja naređenja pretpostavljenog.

Vojskom komanduje predsednik SRJ, u skladu sa odlukama Vrhovnog saveta odbrane (VSO). Predsednik SRJ određuje osnovu unutrašnje organizacije, razvoj i opremanje Vojske, odlučuje o upotrebi vojske i primeni odgovarajućih propisa, daje direktive za pripremu mobilizacije i naređuje mobilizaciju VJ, usvaja osnovna pravila za upotrebu VJ i ima nadležnost u drugim oblastima koje su pokrivene ovim Zakonom.

Generalštab je najviši profesionalni i štabni organ za pripremu i upotrebu VJ u ratu i miru.

Načelnik Generalštaba, u skladu sa osnovama organizacije, razvijanja i formacija jedinica VJ i u skladu sa odlukama predsednika RS: određuje organizaciju, plan razvoja i formaciju jedinica VJ, planira regrutovanje i slične mere, usvaja propise o vojnoj obuci, planira vojno obrazovanje i obavlja druge dužnosti, kao što je propisano ovim Zakonom.

VJ se sastoji od svog stalnog dela i svoje rezerve. Stalni deo čine profesionalni vojnici i vojnici koji obavljaju vojnu službu. Rezervni deo čine oficiri u rezervi, podoficiri u rezervi, vojnici u rezervi i žene koje imaju vojnu obavezu.

Služenjem vojske se smatra vršenje vojne i druge službe u stalnom ili rezervnom delu. Vojnu službu mogu da obavljaju samo državljani Jugoslavije, a izuzetno u ratu i strancima može biti dozvoljeno da se priključe vojsci kao dobrovoljci. Osobe u vojnoj službi su vojna lica i civili. Vojna lica su: profesionalni vojnici, vojnici na obavljanju svoje vojne službe, studenti vojnih akademija i škola i vojnici u rezervi.

DEO II SLUŽENJE VOJSKE

Glava II Popuna vojske ljudstvom

Vojska se popunjava svojim stalnim i rezervnim delom. Ona se, takođe, oprema sredstvima iz ratne rezerve i iz inventara vojnih potreba. Za vreme ratnog stanja, vanrednog stanja ili neposredne ratne opasnosti, Vojska može biti popunjavana dobrovoljcima.

Generale i oficire na generalskim dužnostima imenuje predsednik SRJ, dok druge imenuje načelnik Generalštaba ili, ako su na službi u Saveznom ministarstvu odbrane, savezni ministar odbrane, ili oficir koga on/ona imenuje. Popunjavanje ljudstva VJ regrutima je u nadležnosti teritorijalnih organa VJ koji se zovu vojni okruzi i vojne oblasti.

Mobilizacija VJ sprovodi se u slučaju ratnog stanja, vanrednog stanja ili stanja neposredne ratne opasnosti. Mobilizacijom VJ prelazi na svoju ratnu organizaciju i spremna je da otpočne vojne operacije. Ona može biti opšta ili delimična, javna ili tajna. Propise o pripremi i sprovođenju mobilizacije usvaja Savezna vlada.

Jugoslovenski državljanin koji ispunjava izvesne uslove (zdravstvene, obrazovne ili uslove da nije krivično gonjen ili osuđivan na kazne zatvora duže od 6 meseci, kao i da je odslužio vojnu obavezu) može da postane profesionalni vojnik.

Rezervni sastav popunjava se vojnicima iz vojne rezerve.

Glava III Specijalna ovlašćenja i dužnosti vojnih lica

Prava i dužnosti ovlašćenih organa unutrašnjih poslova u Vojsci vrše organi bezbednosti i vojna policija.

Vojna lica imaju pravo da nose i da upotrebe vatreno oružje prema pravilima službe

Ovlašćena lica u službi bezbednosti i vojnoj policiji mogu da koriste oružje i druga sredstva prinude pod uslovima koji su propisani zakonom za lica u organima unutrašnjih poslova.

Vatreno oružje upotrebljava se u ratnim operacijama prema pravilima ratnih operacija.

Profesionalni vojnik može da putuje u inostranstvo, ali je obavezan da o tome obavesti svog pretpostavljenog koji je u rangu komandanta brigade ili višem.

Vojnik koji je na odsluženju vojne službe može da putuje u inostranstvo ako ima dozvolu načelnika Generalštaba.

U ratnom stanju, vanrednom stanju ili stanju neposredne ratne opasnosti, vojno lice može da putuje u inostranstvo ukoliko poseduje odobrenje načelnika Generalštaba.

Vojno lice može da primi strano odlikovanje s odobrenjem predsednika SRJ i može da postane član neke međunarodne organizacije ili udruženja s odobrenjem saveznog ministra odbrane.

Profesionalni vojnici, studenti vojnih akademija i vojnih škola ne mogu biti članovi političkih partija i nemaju pravo da organizuju štrajk ili osnivaju sindikat.

Vojnici koji služe vojnu obavezu i vojnici u rezervi dok su u aktivnoj službi, ne mogu učestvovati u aktivnostima političkih partija.

Sve gore navedene osobe ne mogu se prilikom obavljanja svojih dužnosti rukovoditi svojim političkim mišljenjima i ne mogu ih javno izražavati i manifestovati.

Vojna lica su obavezna da izvršavaju naređenja svojih pretpostavljenih, osim u slučajevima kada njihovo sprovođenje predstavlja krivični prestup. Ako naredba povređuje zakon, vojno lice mora zahtevati pismenu naredbu. Ukoliko bi izvršenje naređenja predstavljalo zločin, vojno lice je obavezno da obavesti pretpostavljenog.

Glava IV **Unapređenje vojnih lica**

Oficiri i podoficiri bivaju unapređeni redovno posle izvesnog perioda službe. O vanrednom unapređenju u rang generala odlučuje predsednik, a u druge činove načelnik Generalštaba.

Glava V

Ocene, odlikovanja i druga priznanja

Ocenjivanje reguliše Savezna vlada, a odlikovanja i druga priznanja Savezno ministarstvo odbrane.

Glava VI

Položaj profesionalnih oficira i podoficira u službi

Položaj profesionalnih oficira i podoficira u službi u miru i u ratnom stanju, vanrednom stanju i stanju neposredne ratne opasnosti regulisan je propisima Savezne vlade. Oficir/podoficir može biti: na dužnosti, na obuci, na obrazovanju, na medicinskom lečenju, na bolovanju ili može biti udaljen s dužnosti.

Glava VII

Obaveze služenja u vojsci posle završenog školovanja

Osobe obrazovane u vojnim akademijama i vojnim školama obavezne su da u vojsci služe izvestan vremenski period. Savezni ministar odbrane usvaja propise o ovoj materiji.

Glava VIII

Plate i druga materijalna primanja vojnih lica

Ove odredbe odnose se na prava i dužnosti vojnih lica u vezi sa platama i ostalim zaradama. Dalje propise usvajaju Savezna vlada i Savezno ministarstvo odbrane.

Glava IX

Radno vreme, odmori i odsustva vojnih lica

Ova pitanja regulisana su propisima Savezne vlade. Žena – profesionalni vojnik ravnopravna je sa drugim zaposlenim ženama kada su u pitanju porodiljsko odsustvo, kraće radno vreme i druga

prava koja se odnose na staranje o deci, osim u slučaju ratnog stanja.

Glava X

Prestanak profesionalne vojne službe

Ova glava daje veoma detaljnu šemu razloga za prestanak profesionalne službe. Oni se ne primenjuju za vreme ratnog stanja.

Glava XI

Služba civilnih lica u vojsci

Jugoslovenski građanin može biti primljen na civilnu službu u VJ, pod uslovom da on/ona ispunjava određene uslove za angažovanje u saveznim ministarstvima i specijalne uslove koje propisuje načelnik Generalštaba. Druge odredbe ove glave odnose se na prava osoba u civilnoj službi u VJ. Savezna vlada usvaja propise za izvršenje odredaba ove glave.

Postoje odredbe o vojnim licima koje se, takođe, odnose na civilne službenike u VJ. To su propisi o putovanju vojnih lica u inostranstvo (potrebno je odobrenje), o zabrani organizovanja u sindikate, o zabrani članstva u političkim partijama, o zabrani prava štrajka, o primanju stranih ordena i članstvu u stranim asocijacijama i organizacijama, o disciplinskoj odgovornosti i o nekim drugim ograničenjima, koja se uglavnom odnose na profesionalna prava i dužnosti na radu.

Glava XII

Nadležnost odlučivanja o pravima i dužnostima u službi i usvajanju drugih zakona

Predsednik SRJ je nadležan za unapređenje oficira u njihov prvi čin, u čin generala i viši, dok je načelnik Generalštaba nadležan za unapređenje podoficira u njihov prvi čin i unapređivanje drugih oficira do ranga pukovnika.

Rešenja o unapređenju, raspoređivanju i imenovanju profesionalnih oficira i podoficira ne mogu biti osporavana – žalba ne zadržava izvršenje. Ne postoji mogućnost pravne revizije zako-

nitosti rešenja o postavljenju, raspoređivanju i vanrednom unapređenju.

Odluku donosi oficir koji je u rangu komandanta brigade ili višem, ili u činu potpukovnika i višem, ako ovim Zakonom nije drukčije propisano. O žalbi odlučuje neposredno pretpostavljeni nadležnog organa.

Glava XIII **Odgovornost vojnih lica**

Prvi deo bavi se disciplinskom odgovornošću vojnih lica. Disciplinska odgovornost obuhvata disciplinske povrede i prekršaje.

Prvu čine lake povrede discipline, a drugu teže.

Disciplinski prekršaj definisan je kao ponašanje vojnog lica koje je suprotno službenoj dužnosti propisanoj zakonima, pravilima službe i drugim propisima koji se tiču službe, kao na primer nepostupanje ili odbijanje da se postupi po naređenjima.

Postupanje protiv Ustavom SRJ ustanovljenog reda ili protiv mera odbrane i bezbednosti države takođe predstavlja prekršaj discipline. Ozbiljno narušavanje javnog morala ili svako ponašanje suprotno propisima koje je štetno za ugled VJ predstavlja prekršaj discipline.

Za disciplinske prekršaje moguće je narediti zatvor do 20 dana ili preduzeti neke druge mere, kao što su ukor, smanjenje plate, gubitak čina. Za disciplinska krivična dela moguće je narediti zatvor do 20 dana i, takođe, smanjenje plate, zabranu napredovanja, gubitak službe, gubitak čina. Ovo su disciplinske kazne.

Moguće je da za neka krivična dela i prekršaje vojnih lica bude izvršeno suđenje u disciplinskom postupku i moguće je izricanje kazne do 60 dana zatvora, ukoliko su druge disciplinske mere i disciplinske kazne neodgovarajuće.

Predsednik SRJ može da poništi ili smanji svaku disciplinsku meru ili kaznu na predlog načelnika Generalštaba. Predsednik SRJ propisuje pravila vojne discipline, kojima su regulisani postupci, nadležnosti, organizacija, sastav i drugi aspekti rada vojnih disciplinskih sudova.

Sudovi časti biće ustanovljeni za prekršaje koje su počinili rezervni oficiri i podoficiri van službe. Predsednik SRJ odgovoran

je za usvajanje pravila organizacije i funkcionisanja vojnih sudova časti.

Postupak sprovođenja disciplinskih mera regulisan je ovim Zakonom i Zakonom o upravnom postupku.

Moguće je uložiti žalbu na odluku o disciplinskom prekršaju, na odluku o krivičnom prestupu ili na odluku o prekršaju suđenom u disciplinskom postupku. Žalba mora biti podneta u roku od tri dana od uručivanja presude. Ona ne zaustavlja izvršenje kazne, osim odluke o pritvoru i nekih drugih mera.

Ne postoji mogućnost obraćanja sudu povodom zakonitosti ove odluke.

Odgadjanja izvršenja neće biti ako pretpostavljeni odluči da okrivljeni počne sa izdržavanjem zatvorske kazne pre odlučivanja o žalbi.

Disciplinski prestupi su u nadležnosti vojnih disciplinskih sudova prvog stepena i Višeg vojnog disciplinskog suda.

Načelnik Generalštaba imenuje kompletno osoblje ovih sudova, kao i odgovarajuće tužioce.

Vojni disciplinski sudovi donose presude i odluke.

Postupak izricanja disciplinskih kazni regulisan je ovim Zakonom i Zakonom o krivičnom postupku.

Žalba mora biti podnesena u roku od 8 dana. Ona zadržava izvršenje odluke. Ne može biti saslušanja pred Višim vojnim disciplinskim sudom.

Odeljak drugi bavi se odgovornošću za prekršaje. Prekršaji počinjeni od strane vojnih lica na mestima koja kontrolišu vojni organi biće raspravljani prema pravilima o disciplinskoj odgovornosti. Vojne jedinice su ovlašćene za pritvaranje ovih osoba, osim u slučaju hitnosti, ali onda vojna lica moraju biti upućena u najbližu vojnu jedinicu.

Ukoliko treba doneti odluku o zatvorskoj kazni, organi zaduženi za vođenje sudskog prekršajnog postupka predaće slučaj starešini jedinice.

U slučaju štete koju je izvršilo vojno lice, oštećena osoba mora prvo pokušati da reši spor sa VJ. Ukoliko ne uspe u tome, on/ona ima pravo da se obrati redovnom sudu.

Disciplinska odgovornost u ratnom stanju se rešava najhitnije, bez obzira na rokove propisane ovim Zakonom. Disciplinske

mere/kazne koje su neodgovarajuće u ratnom stanju neće biti usvojene redovno.

Odredbe o šteti koju je počinilo vojno lice ne primenjuju se u ratnom stanju. Takođe, prekršaji i poslovni prestupi za vreme ratnog stanja rešavaju se prema pravilima disciplinske odgovornosti za vreme ratnog stanja.

Glava XIV Oduzimanje čina

Oduzimanje čina moguće je u slučaju kada lice izgubi jugoslovensko državljanstvo, kada je disciplinski kažnjeno gubitkom čina ili kada je dobilo kaznu zatvora dužu od 2 godine. Gubitak čina znači i gubitak svih prava koja se odnose na čin.

DEO III SOCIJALNO OSIGURANJE

Glava XV Zdravstveno osiguranje

Glava XVI Penzijsko osiguranje i osiguranje invalida

Ovaj deo sadrži pravila o ove tri vrste socijalnog osiguranja. To su veoma detaljne odredbe, a njihovo izvršenje je u nadležnosti Savezne vlade. Postoje posebni fondovi socijalnog osiguranja vojnih lica.

DEO IV

Glava XVII Obaveza služenja vojske

Obavezi služenja vojske podležu svi građani SRJ prema odredbama ovog Zakona. Nadležni organi, odgovorni za sprovođenje ove obaveze su vojni odseci i vojne oblasti. Ove obaveze detaljnije su regulisane odlukama načelnika Generalštaba.

Služenje vojne obaveze sastoji se od obaveze regrutovanja, obaveze služenja vojske i obaveze služenja u vojnoj rezervi.

Obavezi regrutovanja, prema odredbama ovoga Zakona, podležu svi jugoslovenski državljani, a dvema drugim obavezama jugoslovenski državljani sposobni za vojnu službu.

Žene nemaju regrutnu obavezu, niti obavezu služenja vojske.

Regrutna obaveza sastoji se od izvesnih dužnosti koje pretihode služenju vojske (lekarski pregledi, regrutacija). Muškarci se regrutuju u onoj godini u kojoj navršavaju 18 godina starosti.

Vojna služba traje 12 meseci. (Poslednjim amandmanima ovog Zakona smanjena je na 9 meseci.)

Vojna služba regruta koji ne žele da služe vojsku sa oružjem ili žele da služe u civilnoj službi traje 24 meseca. (Amandmanima je njeno trajanje smanjeno na 13 meseci.)

Ovo pravo se ostvaruje u jedinicama ili ustanovama VJ i Saveznog ministarstva odbrane.

Zahtev za civilno služenje mora se podneti najkasnije 15 dana od primanja poziva na regrutaciju. Regrutna komisija odlučuje o ovom pitanju. Žalba se može podneti u roku od 15 dana. Ne postoji mogućnost sudske revizije odluke.

Vojnu rezervu čine osobe koje podležu vojnoj obavezi, koje su odslužile ili na neki drugi način regulisale vojnu obavezu i koje su potpuno ili delimično sposobne za vojnu službu, kao i žene koje podležu vojnoj obavezi (od 19. do 50. godine starosti). Lica u vojnoj rezervi moraju dobiti odobrenje nadležnog vojnog odseka ili vojne oblasti za putovanje u inostranstvo.

DEO V

Glava XVIII
Raspoređivanje i upravljanje materijalnim dobrima
i funkcionisanje finansija

Sredstva na upotrebi u vojsci pripadaju SRJ. Njima se upravlja prema odredbama odgovarajućeg saveznog zakona.

DEO VI

Kaznene odredbe

Nema odredaba o krivičnim delima počinjenim protiv VJ. One su propisane u Krivičnom zakonu SRJ. Ovaj deo predviđa samo odredbe o prekršajima. Predviđene su novčane, kao i kazne zatvora u nekim slučajevima.

DEO VII

Glava XIX
Prelazne i završne odredbe

To su odredbe koje su bile neophodne za pretvaranje Jugoslovenske Narodne Armije (JNA) u VJ. Takođe, ima odredaba o ukidanju prethodnih zakona o ovoj materiji koja je bila regulisana u nekoliko različitih zakona.

ZAKLJUČAK

Zakon o Vojsci Jugoslavije predstavlja pokušaj uređenja široke skale pitanja koja se odnose na postojanje, organizaciju i funkcionisanje VJ. Oblasti trenutno regulisane samo jednim zakonom bile su regulisane s nekoliko zakona koji su se odnosili na različita pitanja (služba u oružanim snagama, socijalno osiguranje, služenje vojne obaveze itd.). Namera je bila da se načini oštra razlika u odnosu na prethodni period, u kome su partija i ideologija imale najveći uticaj na vojsku.

Glavna uloga u komandovanju VJ pripada predsedniku Republike. Predsednikove odgovornosti su veoma brojne, što je regulisano ovim Zakonom. Predsednik mora da vrši svoju dužnost prema odlukama Vrhovnog saveta odbrane (VSO). Međutim, ne

postoje propisi, ni ustavni ni zakonski, kojima bi bilo regulisano funkcionisanje VSO. Takođe, ne postoji ni preciznija definicija o tome šta zaista znači “u skladu sa odlukama VSO”. Sve to otvara prostor nedoumicama i neizvesnosti. Ne stvara probleme samo nedovoljno precizan tekst Zakona. VSO čine predsednici republika članica i predsednik SRJ. Dok je postojala politička volja za učestvovanje u sednicama VSO, izgledalo je da sve funkcioniše, ali kada je te volje nestalo, prestalo je funkcionisanje VSO. To stvara mogućnost da bude nametanuta volja jednog čoveka i jednog režima.

Ipak, Zakon ima dosta nedostataka. Na primer, imenovanje načelnika Generalštaba nije regulisano ovim Zakonom. Načelnik Generalštaba je osoba uz čiju pomoć predsednik SRJ komanduje VJ. Imenovanje takve osobe trebalo bi da bude regulisano ovim Zakonom, kao i odgovarajuća procedura, kako bi bila izbegnuta bilo koja vrsta neizvesnosti.

Zastarele odredbe Zakona VJ o očuvanju ustanovljenog ustavnog poretka još uvek postoje. Mogućnost za zloupotrebu Vojske u unutrašnjim sukobima na taj je način sačuvana. Odredbom o mogućem uvođenju vanrednog stanja u slučaju unutrašnjeg nemira koji ugrožava ustavni poredak, takođe se uvećava prostor za zloupotrebu.

Nadležnosti glavnih ustavnih organa u SRJ, Savezne vlade i Savezne skupštine, u kontrolisanju i upravljanju VJ nisu veoma brojne. Njihova glavna uloga je usvajanje zakona i uredbi o profesionalnim pravima vojnih lica (socijalno osiguranje, radna prava itd.) i izvesna nadležnost nad nadzorom u sprovođenju naredbi u vezi sa odbranom.

Postoje odredbe u ovom Zakonu koje su neodgovarajuće i koje otvaraju put povredama ljudskih prava ili ih već krše.

Ne postoji odredba u ovom Zakonu o sprovođenju tajne mobilizacije, iako se ona pominje.

Profesionalni članovi VJ ne mogu biti članovi partija niti organizovati sindikate. Sve ove odredbe odnose se i na civilna lica na službi u VJ. Evropskom poveljom o ljudskim pravima (ECHR) dozvoljena su takva ograničenja, ali je pitanje da li i civilne službenike treba uključiti u ovu odredbu.

Žene na službi u VJ, ako su profesionalni pripadnici VJ, za vreme ratnog stanja nemaju ista prava kao druge žene. Njihova prava na porodiljsko odsustvo i druga ograničena su za vreme ratnog stanja.

Revizija sudskog postupka isključena je u svim osim u slučaju kada je usvojena mera zaštite. Čak i u slučaju civilnog služenja vojske, ne postoji mogućnost podnošenja zahteva za obnovu sudskog postupka ni u vojnim, ni u drugim sudovima. Sve to ugrožava unutrašnju zaštitu zakonitosti. Vojska je sistem u kome naređenja moraju biti izvršavana, ali isključivanje čak i pravne kontrole vojnih sudova otvara put proizvoljnom ponašanju.

U članu 161 postoji odredba o verbalnom deliktu u slučaju kada se vojno lice, van službe, izjasni protiv poretka ustanovljenog ustavom ili mera za odbranu i bezbednost zemlje. Ova odredba predstavlja povredu slobode izražavanja i izrazito je suprotna odredbi Ustava SRJ (član 44) u kojoj stoji da građanin koji javno kritikuje državne organe ili institucije ne može snositi nikakvu vrstu odgovornosti, osim ako je tom prilikom počinio krivično delo.

Takođe, vojna lica su u boljem položaju, jer im mogu suditi vojni organi. Njihova odgovornost za vreme ratnog stanja je sužena i u nekim slučajevima može biti poništena. Ovlašćenja civilnih organa u odnosu na ta pitanja su veoma mala, u stvari, ona ne postoje. Na taj način VJ pravi sistem koji je odvojen od drugih civilnih vlasti. To smanjuje uticaj i poštovanje koje imaju civilne institucije. Inače, one imaju veoma mali broj ovlašćenja nad VJ, a i to što imaju koriste veoma retko.

Pravo na civilno služenje vojne obaveze je veoma ograničeno. Moguće ga je ostvariti samo u jedinicama VJ ili ustanovama Saveznog ministarstva vojske, dok je ranije civilno služenje VJ bilo moguće služiti u širokom rasponu institucija koje obavljaju delatnosti od javnog značaja. Takođe, postupak u vezi s ovim pitanjem nije odgovarajući: moguće ga je pokrenuti u veoma ranom životnom dobu regruta (kada mu je tek 18 godina) dok se to pravo posle gubi. Odluku o tome donosi regrutna komisija vojnog odseka, koja nije u obavezi da sasluša stručnjake za ova pitanja. Ne postoji mogućnost revizije postupka, ni pred vojnim ni pred nekim drugim sudovima.

Do sada je postojala mogućnost da osoba bude poslata na služenje vojnog roka do kraja 27. godine života. Sada je moguće regrute slati na odsluženje vojnog roka do 35. godine života. I druge odredbe bile su usvojene u junu i decembru 1999. godine, kao što su, na primer, nove odredbe o odgovornosti oficira i podoficira koje predviđaju strože sankcije ili odredbe koje ograničavaju civilno služenje vojske itd. Sve ovo oličava raspoloženje ondašnjeg državnog rukovodstva i pokazuje načina na koji su propisi o vojsci usvajani, kao i mogući način njihove upotrebe u uslovima (eventualnog) ratnog stanja.

Postoje i neka druga ograničenja koja se odnose na vojna lica u rezervnom sastavu. Vojnici u rezervnom sastavu ne mogu da putuju u inostranstvo ako su primili poziv za vojnu obuku ili ako izbegavaju da prime takav poziv, kao i ako protiv njih postoji podignuta optužnica jer se nisu odazvali na poziv za regrutaciju. To znači da su prava ovih lica ograničena pre završetka sudskog postupka. Takođe, vojni obveznici treba da imaju odobrenje svog vojnog odseka ukoliko žele da putuju u inostranstvo. Ova ograničenja mogu biti podvedena pod ograničenje prava na slobodu kretanja, ali ona ne bi trebalo da budu neophodna u jednoj demokratskoj zemlji. To takođe ilustruje i uslove u kojima je Zakon o VJ bio sproveden tokom poslednjih osam godina.

PREDLOG AMANDMANA NA ZAKON O VOJSCI JUGOSLAVIJE

koji je predložio Jugoslovenski komitet pravnika za ljudska prava, a čiji predlog je potpisalo više od 30.000 građana.

Amandmani predviđaju služenje vojne obaveze u trajanju od 7 meseci. Njima je predviđeno da regruti mogu služiti vojnu obavezu u neboračkim vojnim jedinicama ili u civilnoj službi, zbog religijskih, moralnih, političkih, filozofskih ili drugih razloga prigovora savesti. Ova obaveza bi takođe trajala 7 meseci.

Civilno služenje bilo bi vršeno u ustanovama zdravstvene zaštite, spasavanja, rehabilitacije hendikepiranih lica i drugim ustanovama i organizacijama koje obavljaju delatnosti od opšteg društvenog interesa. Ove organizacije i institucije bi obezbeđivale

smeštaj, hranu i određenu novčanu nadoknadu vojnicima koji bi na taj način služili vojsku.

Odgovorna lica u tim ustanovama i organizacijama kontrolisa bi obavljanje ove obaveze i izveštavala nadležne savezne organe o njenom sprovođenju. Ako vojnik koji služi civilni rok na ovaj način bude nesavestan u izvršenju svoje obaveze, može biti upućen da služi vojni rok u redovnim jedinicama Vojske Jugoslavije. Na ovu odluku bilo bi moguće podneti žalbu u roku od 8 dana. Nadležni organ doneo bi odluku o žalbi u roku od 48 sati. Odluka bi se u drugom stepenu mogla pravno razmatrati pred nadležnim sudom.

Zahtev za civilno služenje vojnog roka mogao bi biti podnesen za vreme regrutacije, ali ne kasnije od 8 dana nakon što je regrut primio poziv na odsluženje vojne obaveze.

Vojska Jugoslavije morala bi da obezbedi informaciju o pravu na civilno služenje i o postupku za njegovo ostvarivanje u pozivu za služenje vojnog roka.

Moguće bi takođe bilo podneti zahtev za civilnu službu i u toku prva dva meseca služenja vojnog roka u Vojsci Jugoslavije, a to bi moglo da učini i lice u rezervi Vojske. Nadležni savezni organ o ovome bi odlučivao u roku od 8 dana, a žalba bi se mogla podneti pod uslovima gore spomenutim. Pravna revizija mogla bi se sprovesti protiv odluke u drugom stepenu.

Pristalica služenja civilnog vojnog roka na osnovu prigovora savesti odslužio bi svoju obavezu na teritoriji opštine ili grada gde stanuje. Nadležni organ lokalne samouprave obezbedio bi spisak organizacija i ustanova na svojoj teritoriji u kojima bi se mogla obavljati civilna služba.

Zaključak

Amandmanima se predlaže kraće trajanje služenja vojske – 7 meseci. Služenje onih koji imaju prigovor savesti trajalo bi, takođe, 7 meseci, a ne kao što stoji u Zakonu o Vojsci Jugoslavije u kojem civilna služba traje dva puta duže nego vojna (12 meseci traje redovno služenje vojnog roka, a 24 meseca civilno). Oni takođe predviđaju širok raspon mogućnosti za civilno služenje zbog prigovora savesti. Takođe, predlaže se širi raspon ustanova i

organizacija za vršenje ove obaveze. To je vrlo slično ranijim rešenjima u Zakonu o Vojsci Jugoslavije, koja su naknadno me-njana i na taj način je sužena mogućnost civilnog služenja. Druga novina u ovim amandmanima je mogućnost služenja civilne službe na podesniji način (duže vreme za podnošenje zahteva, duži postupak, mogućnost pravne revizije pred nadležnim sudom). Amandmani su, prema mišljenju Jugoslovenskog komiteta prav-nika za ljudska prava, usklađeni sa međunarodnim dokumentima o ovim pitanjima (rezolucijom Komisije UN za ljudska prava, rezolucijom i preporukama Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, Završnim aktom OEBS iz Kopenhagena). Takođe, oni bi pojačali pravo na civilnu službu onih koji se pozivaju na prigovor savesti, što trenutno nije slučaj. Amandmani bi obezbedili pravo na prigovor savesti kao veoma važno ljudsko pravo.

Jedan odbor Savezne vlade odbio je da podrži ove amand-mane u avgustu 2001. godine. (*Napomena:* Kasnije je Savezna skupština raspravljala o tom predlogu i skratila vojni rok na 9 meseci, a civilno služenje vojnog roka na 14 meseci.)

UREDBA O SLUŽBI CIVILNIH LICA U VOJSCI JUGOSLAVIJE

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, br. 36/1994, 24. aprila 1994. godine.

Amandmani su objavljeni u *Službenom listu SRJ*, br. 42/1994, 2. maja 1994; br. 9/2000, 25. februara 2000. godine.

Ova Uredba uređuje neka pitanja kojima se Zakon o Vojsci Jugoslavije ne bavi.

Uredbom su određeni nadležni organi za odlučivanje, uslovi koje kandidati treba da ispune, razlozi za otpuštanje iz službe, itd.

Kad civil treba da bude uključen u vojnu jedinicu, o tome će odlučivati komandant te jedinice. Ako civil treba da bude anga-žovan u Saveznom ministarstvu odbrane, o tome će odlučiti sa-vezni ministar odbrane.

Ova Uredba takođe sadrži odredbe o imenovanju, privremenom uklanjanju s položaja, mogućnosti da Vojska angažuje civile koji bi privremeno obavljali neke dužnosti itd.

Zaključak

Uredba se u potpunosti odnosi na postupke pri zapošljavanju civila, na njihova radna prava i dužnosti, kao i na druga pitanja važna za njihov položaj u Vojsci Jugoslavije.

Nema nagoveštaja o mogućim povredama ljudskih prava ili o nedemokratskim odredbama.

UREDBA O VRŠENJU VOJNE OBAVEZE

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, br. 36/1994, 29. aprila 1994. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom listu SRJ*, br. 7/1998, 6. februara 1998. godine.

Ova Uredba sadrži odredbe o načinu na koji će regrut biti pozvan da služi vojsku i predviđa mogućnost njegovog privođenja. Ona reguliše i dužnosti regruta, medicinske preglede, osnivanje regrutne komisije i odredbe o slanju regruta na izvršavanje vojne obaveze (služenje u VJ, služenje bez nošenja oružja).

Ovom uredbom su, takođe, regulisana i neka druga pitanja, kao što su razlozi za odlaganje ili prestanak služenja vojne obaveze i otpuštanje vojnika iz VJ. Uređuje i stvari koje se odnose na vojnike u vojnoj rezervi itd.

Uredba sadrži detalje o odlučivanju o zahtevu za služenje vojne obaveze bez nošenja oružja. O prigovorima regruta na ovu odluku odlučuje komanda vojne oblasti.

Zaključak

Uredba detaljnije reguliše pitanja izvršenja vojne obaveze. Usaglašena je sa Zakonom o Vojsci Jugoslavije.

Primerbe koje se odnose na taj Zakon, odnose se i na ovu Uredbu.

4.

ZAKON I PODZAKONSKI AKTI O VOJNIM SUDOVIMA I VOJNOM TUŽIOCU

Objavljen je u *Službenom listu SRJ*, br. 11/1995, 27. februara 1995. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom listu SRJ*, 1/1996, 5. januara 1996; 74/1999, 25. decembra 1999. godine.

Ustavom Savezne Republike Jugoslavije, u članu 138, predviđeno je osnivanje vojnih sudova i vojnih tužilaca. Njim je takođe predviđeno da su vojni sudovi nezavisni i da sprovode postupak prema Saveznom zakonu. Ostala pitanja u vezi sa ovim reguliše savezni zakon.

Glava I **Osnovne odredbe**

Vojni sudovi imaju nadležnost nad:

1. suđenjima za krivične prestupe koje su izvršila vojna lica, kao i za krivične prestupe drugih lica, koji se odnose na odbranu i bezbednost države, i to kao sudovi opšte nadležnosti;

2. sporovima koji se odnose na službu u Vojsci Jugoslavije.

Vojni sudovi su nezavisni u vršenju svojih dužnosti. Oni sude u većima, ali u prvostepenom vojnom sudu odgovarajuću sudsku nadležnost može imati jedan vojni sudija. Veća se sastoje od sudija ili od sudija i sudija-porotnika.

Prema ovom Zakonu vojna lica su:

1. vojnici koji služe vojnu obavezu i vojnici koji su potpisali ugovor o služenju u Vojsci

2. studenti vojnih akademija i vojnih škola

3. profesionalni oficiri i podoficiri; oficiri i podoficiri koji su potpisali ugovore o služenju u Vojsci

4. vojnici u rezervnom sastavu koji obavljaju vojne dužnosti

5. civilna lica koja vrše određene vojne dužnosti.

Civilnim licima Zakon smatra one osobe koje, prema ovom Zakonu, nisu vojna lica i koje nisu ratni zarobljenici.

Glava II Organizacija i nadležnosti suda

Vojni sudovi su:

1. vojni sudovi prvog stepena
2. Vrhovni vojni sud u Beogradu.

Postoje tri vojna suda prvog stepena u: Beogradu, Nišu i Podgorici. Svaki sud ima nadležnost na određenom delu teritorije Savezne Republike Jugoslavije.

Vojni sudovi:

1. sude vojnim licima koja su izvršila krivično delo, kao i drugim licima koja su izvršila krivična dela iz nadležnosti vojnih sudova (tzv. vojna krivična dela)

2. imaju nadležnost u sporovima za nadoknadu štete, ukoliko je SRJ pretrpela štetu koju su nanela vojna lica ili civilna lica u vojnoj službi ili službi u Saveznom ministarstvu odbrane ili ukoliko je platila nadoknadu zbog nezakonitog ili nepravilnog obavljanja dužnosti od strane zaposlenih u VJ i u Saveznom ministarstvu odbrane, kao i u nekim drugim sporovima

3. vrše pravnu kontrolu upravnih akata vojnih organa i upravnih akata drugih organa kada savezni zakon to propisuje

4. izvršavaju krivične kazne kada savezni zakon to nalaže

5. obavljaju druge dužnosti propisane saveznim zakonom.

Civili mogu odgovarati pred vojnim sudovima za sledeća krivična dela:

– nepružanje otpora neprijatelju (član 118 Krivičnog zakona SRJ)

– služenje u neprijateljskoj vojsci (član 119 Krivičnog zakona SRJ)

– pomaganje neprijatelju (član 120 Krivičnog zakona SRJ)

– podrivanje vojne snage države (član 121 Krivičnog zakona SRJ)

– oružanu pobunu (član 124 Krivičnog zakona SRJ)

- terorizam usmeren protiv vojnih objekata ili vojnih lica (član 125 Krivičnog zakona SRJ)
- diverzije vojnih objekata ili vojnih lica (član 126 Krivičnog zakona SRJ)
- sabotaže vojnih objekata (član 127 Krivičnog zakona SRJ)
- špijuniranje podataka o državnoj odbrani (član 128 Krivičnog zakona SRJ)
- odavanje državne tajne (član 129 Krivičnog zakona SRJ)
- povredu teritorijalnog suvereniteta države uz kršenje pravila međunarodnog prava (član 135 Krivičnog zakona SRJ)
- udruživanje radi preduzimanja neprijateljske delatnosti (član 136 Krivičnog zakona SRJ) i za vršenje krivičnih dela iz članova 118 – 121, 125, 126 i 127
- krivična dela protiv Vojske Jugoslavije (članovi 201 – 236 Krivičnog zakona SRJ) i
- krivična dela protiv imovine i službenog položaja, ako je predmet krivičnog dela vojna oprema.

Civilnim licima na službi u Vojsci će takođe biti suđeno u slučaju zloupotrebe ovlašćenja i saučesništva sa vojnim licima u vršenju krivičnih dela.

Vojni sudovi prvog stepena obaveštavaće o svom radu Vrhovni vojni sud, a on će o svom radu i radu vojnih sudova prvog stepena informisati predsednika SRJ.

Vojni sudovi prvog stepena:

1. sude pojedina krivična dela; sude ratnim zarobljenicima i odlučuju o njihovom statusu; sprovode istragu; odlučuju o žalbama podnetim na odluke istražnog sudije; odlučuju o prigovorima na optužnicu
2. odlučuju o nekim sporovima za naknadu štete
3. odlučuju o predlozima za zaštitu protiv nezakonitih dela službenih lica u vojnim organima ako nije obezbeđena nikakva druga pravna zaštita
4. sprovode krivične kazne
5. vrše druge dužnosti.

Zakon o krivičnom postupku propisuje sastav veća ako ovim Zakonom nisu regulisana ta pitanja na drugi način.

Vojni sudovi prvog stepena mogu pokrenuti postupke odlučivanja o ustavnosti i zakonitosti pojedinih pravnih akata i o tome obavestiti Vrhovni vojni sud.

U Vojnim sudovima prvog stepena sudije-porotnici mogu biti oficiri, podoficiri i civilna lica u vojnoj službi.

Vrhovni Vojni Sud:

1. odlučuje o žalbama na odluke prvostepenih vojnih sudova
2. odlučuje o žalbama vezanim za vanredno smanjenja krivične kazne

3. utvrđuje u prvom i u poslednjem stepenu zakonitost upravnih akata vojnih organa i drugih saveznih organa i agencija ako savezni zakon tako propisuje

4. odlučuje o žalbama radi zaštite sloboda i prava garantovanih Ustavom SRJ, ukoliko su slobode i prava povređeni pojedinačnom odlukom nekog vojnog organa i ako nije obezbeđena druga pravna zaštita

5. obavlja druge dužnosti (pravne sporove između vojnih sudova prvog stepena, utvrđivanje opštih zakonskih principa u odgovarajućim pitanjima u svojoj nadležnosti itd.).

Vrhovni vojni sud može da potvrdi, promeni ili stavi van snage odluku vojnih sudova prvog stepena. Protiv odluke Vrhovnog vojnog suda mogu biti upotrebljeni neki pravni lekovi pred Saveznim sudom. Vrhovni vojni sud odlučuje u većima sačinjenim od 3 do 5 sudija ili na opštem zasedanju.

Glava III

Sudije i sudije-porotnici vojnih sudova

Predsednik SRJ imenuje sve sudije i sudije-porotnike. Predsednik odlučuje i o broju sudija u svakom vojnom sudu.

Sudije moraju biti diplomirani pravnici i moraju ispunjavati i neke druge zahteve (npr. radno iskustvo, položen sudsko-advokatski ispit).

Sudije vojnih sudova uživaju imunitet kao i sve druge sudije u Srbiji. Ne mogu biti uhapšene zbog krivičnog dela počinjenog tokom obavljanja svoje dužnosti bez odobrenja predsednika SRJ, nisu odgovorne za mišljenja izražena, kao ni za glasove date tokom obavljanja svoje dužnosti.

Sudije i sudije-porotnici mogu biti udaljeni s položaja odlukom predsednika SRJ.

Sudije vojnih sudova imaju prava, obaveze i odgovornosti kao i druga vojna lica, osim ako ovim Zakonom nije drugačije propisano.

Glava IV Pravni pomoćnici

Ovom glavom predviđeno je obavljanje određenih stručnih pravnih poslova u vojnim sudovima. Ove poslove obavljaju pravni pomoćnici – pripravnici.

Glava V Pravna administracija

Dužnost direktnog pravnog upravljanja je u rukama predsednika vojnih sudova. Savezni ministar odbrane usvaja propise o radu vojnih sudova po prijemu mišljenja opšteg zasedanja Vrhovnog vojnog suda. Propisi se objavljuju u Službenom vojnom listu.

Glava VI Posebne odredbe o krivičnom postupku u vojnim sudovima

Odredbe Zakona o krivičnom postupku biće primenjivane u postupku pred vojnim sudovima, ako to ovaj Zakon ne reguliše na drugi način.

Vojni sudovi prvog stepena imaju ovlašćenja predviđena za sudove opšte nadležnosti u prvom stepenu. Vrhovni vojni sud ima ovlašćenja koja imaju sudovi opšte nadležnosti drugog stepena, kao i vrhovni sudovi.

Vojna policija i organi bezbednosti u VJ imaju odgovarajuća ovlašćenja organa Ministarstva unutrašnjih poslova.

Vojni tužioci imaju ovlašćenja javnih tužilaca.

Vrhovni vojni sud ne sprovodi saslušanje pri odlučivanju o žalbi.

Okrivljeni ima pravo na advokata po svome izboru.

Istragu sprovodi nadležni istražni sudija vojnog suda.

Istražni sudija može da odrediti pritvor osobi za koju se osnovano sumnja da je izvršila krivično delo koje je u nadležnosti vojnog suda.

Veće Vrhovnog vojnog suda odlučuje o produžetku pritvora preko 3 meseca.

Savezna vlada usvaja propise o pritvoru.

Glava VII

Posebne odredbe o parnicama pred vojnim sudovima

Odredbe Zakona o parničkom postupku primenjuju se u parnicama pred vojnim sudovima, osim ako to ovim Zakonom nije drugačije predviđeno.

Vojni sudovi prvog stepena imaju ovlašćenja drugih redovnih sudova prvog stepena u ovoj stvari. Vrhovni vojni sud ima ovlašćenja redovnih sudova drugoga stepena, kao i vrhovnih sudova.

Odredbe u sporovima koji nemaju veliku vrednost, saslušanje na sudu drugog stepena i revizija kao vanredan pravni lek ne primenjuju se u vojnim sudovima.

Glava VIII

Postupci u upravnim sporovima

Vrhovni vojni sud ovlašćen je za sudsku reviziju upravnih akata vojnih organa. On je, takođe, zadužen za sudku reviziju upravnih akata drugih saveznih organa, ako savezni zakon propisuje ovakvu nadležnost.

Zakon o upravnim sporovima primenjuje se u slučaju:

1. obnove sudskog upravnog postupka
2. žalbi za zaštitu sloboda i prava garantovanih Ustavom SRJ ukoliko su povređena od strane vojnog organa
3. žalbi za zaštitu od nezakonitih postupaka zvaničnika u vojnim organima ako to ovim Zakonom nije drugačije propisano.

Glava IX

Pravna pomoć među vojnim sudovima

Vojni sudovi su obavezni da daju pravnu pomoć jedan drugome, a drugi sudovi i državni organi obavezni su da im pruže pravnu pomoć.

Glava X

Zahtevi za zaštitu zakonitosti

O zahtevu za zaštitu zakonitosti, odlučivaće se na glavnom zasedanju suda, ukoliko se radi o odluci veća tog suda.

Glava XI

Organizacija i rad vojnih sudova u ratnom stanju

Vojni sudovi prestaju s radom posle proglašenja ratnog stanja, a Vrhovni vojni sud nastavlja rad u sedištu Štaba Vrhovne komande.

Vojni sudovi prvog stepena biće formirani u komandama vojnih okruga, divizija, korpusa i armija, kao i u Komandi ratnog vazduhoplovstva i u Komandi ratne mornarice.

Za vreme ratnog stanja sudije vojnih sudova postavlja i otpušta predsednik SRJ.

Savezna vlada usvaja propis o radu i postupku u ovim sudovima za vreme ratnog stanja.

Glava XII

Prelazne i završne odredbe

Ova glava uređuje funkcionisanje zatečenih vojnih sudova dok ne budu ustanovljene nove strukture vojnih sudova.

ZAKLJUČAK

Vojni sudovi, kako je uređeno ovim Zakonom, imaju brojna ovlašćenja. Najvažnija je krivična nadležnost nad vojnim licima i civilima koji su počinili određena krivična dela protiv odbrane i bezbednosti države. Ovim odredbama vojni sudovi su dobili veoma široku krivičnu nadležnost. One potpuno isključuju vojna lica iz nadležnosti opštih krivičnih sudova. Vojni sudovi, takođe, imaju nadležnost nad veoma osetljivom oblašću tzv. "političkih" krivičnih dela. Pitanje je da li bi to tako trebalo da bude, uzimajući u obzir stručnu sposobnost sudija i njihovo imenovanje od strane

predsednika SRJ. Takođe, čini se da su pravne garancije za njihovu nezavisnost veoma male.

Njihova nadležnost za reviziju sudskih sporova je takođe sporna. Prvo, revizije sudskog spora u najvećem broju postupaka vojnih organa ne može biti, kako je to predviđeno Zakonom o Vojski Jugoslavije. Čak je i revizija sudskog postupka protiv akata drugih državnih organa i agencija poverena ovim sudovima. Ne postoji potreba ovakve vrste revizije sudskog postupka pred vojnim sudovima, kada je ovakva zaštita poverena Saveznom sudu prema odredbama saveznog Ustava.

Široka ovlašćenja vojnih sudova najbolje se vide u njihovoj nadležnosti da štite slobode i prava koji su garantovani saveznim Ustavom. Zaštita se obezbeđuje samo protiv konačnog (kada ne postoji mogućnost podnošenja žalbe) pojedinačnog akta (zakon koji određuje prava pojedinačnog fizičkog ili pravnog lica) vojnog organa, ali ne i protiv propisa (podzakonskih akata) vojnih organa kako je predviđeno Zakonom o upravnim sporovima.

Vojni sudovi su još uvek podređeni redovnom sudskom sistemu odredbama da se vanredni pravni lekovi mogu podnositi Saveznom sudu (kao vrhovnom sudu pravnog sistema na saveznom nivou). Međutim, to će retko biti slučaj, pošto se vanredni pravni lekovi u praksi ne koriste često zbog strogih pravila za njihovu primenu.

Postoji, takođe, odredba kojom je uređeno da neće biti saslušanja u Vrhovnom vojnom sudu, kada on odlučuje po žalbi za krivično delo. Pravo na pravično suđenje je ovim ugroženo, uzevši u obzir krivična ovlašćenja vojnih sudova i kazne propisane za krivična dela u nadležnosti vojnih sudova.

Postoji i odredba koja propisuje da će organi bezbednosti, tj. obaveštajna služba, učestvovati u istražnom postupku posle dobijanja izvesnih ovlašćenja od organa Ministarstva unutrašnjih poslova. To izgleda kao nepotrebno.

Pravo na pravično suđenje je takođe ugroženo odredbom izuzeća pravila usmenog saslušanja u drugom stepenu i reviziji (kao vanrednom pravnom leku) u parnici pred redovnim sudom.

UREDBA O IZDRŽAVANJU PRITVORA ZA KRIVIČNA DELA IZ NADLEŽNOSTI VOJNIH SUDOVA

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, br. 23/1995, 12. maja 1995. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom listu SRJ*, br. 27/1995, 9. juna 1995. godine.

Savezna vlada, po ovlašćenju dobijenom na osnovu Zakona o vojnim sudovima, donosi ovu Uredbu.

Uredbom su ograničena neka prava koja se odnose na odbranu zatvorenika ako utiču ili bi mogla uticati na postupak. To su sledeće situacije:

- mogu biti zabranjene određene posete zatvoreniku, ukoliko bi mogle uticati na postupak (član 29, stav 2), a o tome će odlučivati nadležni vojni sud;

- zvanično lice koje nadgleda posetu može da prekine posetu ako zatvorenik ili posetilac koriste posetu na način koji bi mogao da ometa postupak. Stažar o tome obaveštava zvaničnika, a on/ona će obavestiti nadležni vojni sud koji sprovodi postupak (član 30);

- zatvorenik ima pravo da prima knjige, novine i drugi štampani materijal, ako oni nisu zabranjeni za promet i štampanje u SRJ i ako to nije protivno interesima postupka. O ovome će odlučivati nadležni vojni sud (član 35).

Ovo su situacije koje povređuju prava zatvorenika ili otvaraju put za njihovu zloupotrebu. Prvo nije jasno šta termin “ometanje postupka” stvarno znači. Ne postoje jasne naznake za objašnjenje ovoga termina, tako da može biti široko interpretiran u vojnim sudovima. Takođe, odluka o ovom pitanju često je u rukama zatvorskih službenika, a ponekad i u rukama sudova. Pravo na odbranu i pravično suđenje može tako biti ugroženo. Isto tako, zabrana poseta mogla bi da se odnosi i na posete advokata odbrane. Zabrana dobijanja nekih štampanih materijala mogla bi da ugrozi prava zatvorenika. Ne izgleda logično da bude dozvoljeno posedovanje statuta i drugih propisa, a da ne bude dozvoljeno posedovanje knjiga i drugog štampanog materijala.

Zatvorenik uživa pravo na prepisku, ali pod nadzorom vojnog suda. Sva pošta koju zatvorenik primi ili pošalje biće predana sudu koji će odlučivati o njenoj sudbini (član 31). To je u saglasnosti sa odredbom Ustava SRJ koja kaže da tajnost pisama i drugih sredstava komunikacije može biti ograničena u interesu krivičnog postupka. Takođe je moguće i da ovaj izuzetak bude zloupotreb-
ljen u praksi. Upotreba izvesnih pravnih lekova ne može biti zabranjena (ulaganje žalbe ili prigovora, kao i slanje zahteva). Prethodnom odredbom uvek je moguće ugroziti zatvorenikovo pravo na prepisku sa svojim advokatom.

U članu 32 ove Uredbe predviđen je propis o kontaktima zatvorenika sa svojim advokatom. Stražar će dozvoliti razgovor i prepisku između zatvorenika i njegovog/njenog advokata ako je zatvorenik bio saslušan i o tome će obavestiti sud. Takođe, prepiska između zatvorenika i advokata može biti kontrolisana i sudija može da nadzire advokatovu posetu zatvoreniku. Kada istraga bude završena ili kada zatvorenik bude okrivljen bez sprovedene istrage, prepiska i razgovor između zatvorenika i advokata ne mogu biti ograničeni (član 32).

Ovaj član predviđa znatna ograničenja prava zatvorenika. Prvo, odredba da je kontakt odobren samo posle istrage je u suprotnosti sa odredbama Ustava SRJ koji kaže da svako ima prava na advokata koji prisustvuje istrazi. Takođe, ova i prethodno pomenuta odredba daju široka ovlašćenja zatvorskom osoblju. Prava zatvorenika su naročito ograničena tokom istrage.

Takođe, ograničeno je i pravo zatvorenika da troši novac (član 34). Predviđeno je da sud daje pristanak za to.

Zatvorenik može biti vezan ako je uhvaćen u bekstvu ili se sumnja da priprema bekstvo, ako se zatvorenik brani silom ili pretilosti da će upotrebiti silu ili ako na bilo koji drugi način ugrožava bezbednost lica ili imovinu (član 39). O tome će odlučivati stražar. Ova odredba ostavlja prostor za nehumano ili ponižavajuće postupanje.

POSLOVNIK O RADU VOJNIH SUDOVA ZA VREME RATNOG STANJA

Objavljen u *Službenom listu SRJ*, br. 8/1998, 13. februara 1998. godine.

Vojni sudovi prvog stepena formiraju se u komadama vojnih okruga, divizija, korpusa i armija, kao i u Komandi RV i u Komandi RM. Vrhovni vojni sud nastavlja rad u sedištu Štaba Vrhovne komande i ima veća u komandama armija kao vojnih jedinica.

Redovni vojni sudovi prvog stepena predaju tekuće slučajeve vojnim sudovima prvog stepena u komandi vojnog okruga. Ako to nije moguće, oni će biti predati najbližim vojnim sudovima.

Komande armija staraju se o organizaciji vojnih sudova, o njihovom popunjavanju osobljem, kao i o materijalnim sredstvima potrebnim za njihovo funkcionisanje.

Vojni sudovi prvog stepena imaju nadležnost da sude osobama iz jedinica i komandi za koje su formirani.

Vojni sudovi u komandama vojnih okruga sude osobama u organizacijama vojnih okruga i civilnim licima.

Veća Vrhovnog vojnog suda u komandama armija imaju pravo da odlučuju o žalbama na odluke vojnih sudova prvog stepena formiranih u jedinicama u okviru te armije.

Ovo uređenje funkcionisanja vojnih sudova završava se po prestanku ratnog stanja.

Odredbe o funkcionisanju vojnih sudova u vreme mira primenjuju se i u ovoj situaciji, osim odredaba o dopisivanju sa okrivljenom osobom, advokatima, svedocima, vojnim tužiocima i drugim učesnicima u postupku, odredaba o statistici i pravnim pomoćnicima, kao i nekih drugih odredaba. U tim situacijama, primenjuju se odredbe o organizaciji i radu Vojske Jugoslavije u ratnim uslovima.

Zaključak

Ovaj Zakon neophodan je za funkcionisanje vojnih sudova u ratnom stanju. On određuje organizaciju vojnih sudova u ratnom

stanju. Vojni sudovi formiraju se na nivou vojnih jedinica, od divizije pa navise.

Ovaj Zakon sadrži jednu problematičnu odredbu o neprimjenjivanju odredaba o radu vojnih sudova u miru, naročito onih o prepisci sa učesnicima u postupku. On predviđa primenjivanje vojnih odredaba u tom slučaju. To može da otvori put ograničenju pojedinih prava, naročito onih koja se odnose na prava osobe pod istragom.

ZAKON O VOJNOM TUŽOCU

Objavljen u *Službenom listu SRJ*, br. 11/1995, 3. marta 1995. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom listu SRJ*, 5. januara 1996. godine.

Ustav SRJ predviđa ustanovljavanje kancelarija vojnih tužilaca u članu 138, stavu 1.

Glava I Osnovne odredbe

Vojni tužioci su nezavisni državni organi formirani radi optuživanja počilaca krivičnih dela u nadležnosti vojnih sudova. Oni takođe podnose redovne i vanredne pravne lekove ako je to propisano ovim Zakonom, kao i saveznim zakonom.

Vojni tužioci mogu biti vojni tužioci prvog stepena i vrhovni vojni tužilac. Sedište vrhovnog vojnog tužioca je u Beogradu, a sedišta vojnih tužilaca prvog stepena su u Beogradu, Nišu i Podgorici.

Vojni tužilac prvog stepena izveštava o svom radu vrhovnog vojnog tužioca, a on, na svoju vlastitu inicijativu ili na zahtev, podnosi izveštaj o svom radu i radu vojnih tužilaca prvog stepena predsedniku SRJ.

Vojni tužilac i zamenik vojnog tužioca ne mogu obavljati druge javne dužnosti ili profesionalne delatnosti.

Glava II

Nadležnosti i ovlašćenja

U suđenju počinocima krivičnih dela u nadležnosti vojnih sudova, vojni tužilac ima pravo i obavezu:

1. da preduzme sve potrebne korake radi vođenja istrage o krivičnim prestupima i njihovim počinocima
2. da zahteva da bude sprovedena istraga
3. da podigne i zastupa tužbu
4. da uloži redovne i vanredne pravne lekove i da vrši druga prava i dužnosti ustanovljene saveznim zakonom.

Vojni tužilac deluje u skladu sa svojim ovlašćenjima, a vrhovni vojni tužilac deluje u Vrhovnom vojnom sudu i u Saveznom sudu.

Vojni tužilac ima ovlašćenja državnog tužioca u: parnicama, upravnim postupcima u vojnim organima, upravnim sporovima kada se vode pred vojnim sudovima i u disciplinskim i prekršajnim postupcima.

Vrhovni vojni tužilac pokreće postupak pred vrhovnim vojnim sudom za reviziju sudskog postupka, ukoliko je nekim upravnim aktom vojnog organa ili drugog saveznog organa ili agencije povređen zakon u korist nekog fizičkog ili pravnog lica.

Vrhovni vojni tužilac može zahtevati odlaganje ili obustavu izvršenja odluke nekog vojnog suda ili organa u disciplinskom, upravnom ili drugom postupku, ako on/ona smatra da je zakon ili međunarodni sporazum povređen. Vojni sud ili organ je u obavezi da odloži ili povuče izvršenje. U tom slučaju izvršenje se nastavlja ako vrhovni vojni tužilac ne uloži odgovarajući pravni lek u roku od 15 dana.

Vrhovni vojni tužilac može da uloži zahtev za zaštitu zakonitosti protiv odluke vojnih sudova i organa. Vojni tužilac ima pravo da zahteva saradnju drugih državnih organa i pravnih lica koja je neophodna za njegov/njen rad.

Glava III

Organizacija i rad

Vojni tužilac može imati zamenike koji će ga predstavljati ako je odsutan ili ako iz drugih razloga ne može da vrši svoju duž-

nost. Zamenik može da preduzme sve potrebne korake iz nadležnosti vojnog tužioca, ali ne one za koje je izričito zakonom određeno da ih može obavljati samo vojni tužilac.

Vojni tužilac prvog stepena odgovoran je za svoj rad vrhovnom vojnom tužiocu, a vrhovni vojni tužilac odgovoran je za svoj rad i rad vojnih tužilaca prvog stepena predsedniku SRJ.

Vrhovni vojni tužilac kontroliše rad vojnih tužilaca prvog stepena, usmerava rad i može izdavati obavezujuće naredbe za vršenje dužnosti. Ova naredba može da se odnosi i na delovanje u pojedinačnim slučajevima i takođe je obavezna.

Vrhovni vojni tužilac može direktno da preuzme i sprovodi sva prava i dužnosti vojnog tužioca prvog stepena, može da preuzme izvesna prava i dužnosti vojnog tužioca prvog stepena ili može da ovlasti vojnog tužioca prvog stepena da preduzme izvesne korake koji su u nadležnosti drugog vojnog tužioca prvog stepena.

Vojni tužioci i njihovi zamenici imaju prava i dužnosti kao i druga vojna lica. Oni su odgovorni za kršenje discipline počinjene van dužnosti kao vojna lica.

Vrhovni vojni tužilac usvaja pravila unutrašnje organizacije i funkcionisanja vojnih tužilaca.

Savezno ministarstvo odbrane obavlja upravne dužnosti potrebne za organizaciju, rad, finansijska pitanja, statistiku i druga pitanja od važnosti za vojna tužilaštva. Opšti zakon o ovim pitanjima usvaja savezni ministar odbrane, pošto on/ona dobije mišljenje Vrhovnog vojnog tužioca.

Glava IV **Postavljanje i opoziv vojnih tužilaca** **i zamenika vojnih tužilaca**

Vojne tužioce i zamenike vojnih tužilaca postavlja i opoziva predsednik SRJ. Savezni ministar odbrane odlučuje o broju vojnih tužilaca pošto on/ona dobije mišljenje vrhovnog vojnog tužioca.

Funkcija vojnog tužioca i zamenika vojnog tužioca je stalna i može da prestane samo u slučajevima jasno nabrojanim u ovom Zakonu, kao i na zahtev vojnog tužioca ili zamenika vojnog tužioca. Vrhovni vojni tužilac mora da ispunjava određene uslove da

bi bio na ovom položaju (univerzitetska diploma Pravnog fakulteta, položen advokatski ispit, radno iskustvo). Vojni tužilac takođe mora da ispunjava određene uslove (diploma pravnog fakulteta, položen advokatski ispit).

Vojni tužilac ili zamenik vojnog tužioca ne sme biti zatvaran ili osuđivan za krivična dela izvršena tokom vršenja zvanične dužnosti bez odobrenja predsednika SRJ.

Vojni tužilac ili zamenik vojnog tužioca mogu privremeno biti uklonjeni sa dužnosti ako su pritvoreni ili izdržavaju kaznu zatvora. Oni mogu privremeno biti uklonjeni i ako su optuženi za krivično delo ili ako je procedura za njihovo smenjivanje pokrenuta. Vrhovni vojni tužilac odlučuje o smeni vojnih tužilaca, zamenika vojnih tužilaca i zamenika vrhovnog vojnog tužioca. Predsednik SRJ odlučuje o smenjivanju vrhovnog vojnog tužioca s dužnosti.

Razlozi za smenjivanje su zahtev vojnog tužioca, završetak profesionalne službe, zatvorska kazna, zdravstveni razlozi i drugo. Za izvesne razloge odlaska mora biti sproveden odgovarajući postupak koji zahteva formiranje tročlane komisije koju sačinjavaju vojni tužioci i zamenici vojnih tužilaca koje imenuje predsednik SRJ.

Glava V

Organizacija i rad vojnih tužilaca u ratnom stanju

Vojni tužioci prvog stepena prestaju sa radom ako je objavljeno ratno stanje, a vrhovni vojni tužilac nastavlja rad u Štabu Vrhovne komande.

Vojna tužilaštva prvog stepena u tom slučaju biće formirana u komandama vojnih okruga, divizija, korpusa i armija, kao i pri Komandi vazduhoplovstva i Komandi ratne mornarice. Predsednik SRJ za vreme ratnog stanja imenuje, otpušta i privremeno udaljava sa dužnosti vojne tužioce i zamenike vojnih tužilaca. Organizacija i rad vojnih tužilaštava tada se reguliše uredbom Savezne vlade.

Glava VI

Prelazne i završne odredbe

Ova glava propisuje prelazna rešenja važna za rad vojnih tužilaca. Ovaj zakon stavlja van snage Zakon o vojnim tužilaštvima SFRJ.

ZAKLJUČAK

Ovaj Zakon zaokružuje organizaciju vojnog sudskog sistema. Prema njemu, predsednik SRJ ima najšira ovlašćenja da postavlja i otpušta vojne tužioce. Za direktno funkcionisanje ovoga dela vojnog sudstva, najšira ovlašćenja ima vrhovni vojni tužilac. Vrhovni vojni tužilac stoji na vrhu hijerarhije i može da preuzme sve nadležnosti prvostepenih vojnih tužilaca. To je uobičajeno za uređenje tužilaštva u jugoslovenskom sudskom sistemu. Uređenje tužilaštva po ovom Zakonu odgovara organizaciji vojnih sudova.

U ovom Zakonu interesantno je to da vrhovni vojni tužilac ima pravo da zahteva odlaganje ili prestanak izvršenja odluka vojnog suda ili drugih vojnih organa, ukoliko smatra da je međunarodni sporazum povređen. Nije poznato da li je vrhovni vojni tužilac koristio ovo ovlašćenje. Odredba se zalaže za prvenstvo međunarodnih ugovora i daje jasna ovlašćenja vrhovnom vojnom tužiocu. Snagom ove odredbe, vrhovni javni tužilac bi mogao da aktivira međunarodne sporazume o ljudskim pravima.

UREDBA O ORGANIZACIJI I RADU VOJNOG TUŽIOCA ZA VREME RATNOG STANJA

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, br. 8/1998, 13. februara 1998. godine.

Ova uredba sadrži dopunske odredbe Zakona o vojnim tužiocima, neophodne za rad vojnih tužilaca za vreme ratnog stanja.

Vojni tužioci prvog stepena će u ovom slučaju biti imenovani u vojnim okruzima, divizijama, korpusima i armijama, kao i u Komandi vazduhoplovstva i Komandi ratne mornarice.

Vrhovni vojni tužilac obavlja svoju dužnost u Glavnom štabu Vrhovne komande i ima svoja odeljenja pri komandama armija (kao vojnih jedinica).

Vojni tužioci prvog stepena deluju pri vojnim sudovima prvog stepena koji su formirani pri odgovarajućim komandama.

Odeljenja vrhovnog vojnog tužioca deluju u odgovarajućim većima Vrhovnog vojnog suda u žalbama protiv presuda vojnih sudova prvog stepena.

Vojni tužioci prvog stepena mogu da predaju slučajeve drugom vojnom sudu prvog stepena ako nisu u mogućnosti da vrše dužnost na svojoj teritoriji. Vojni tužioci prvog stepena obavestice o tome vrhovnog vojnog tužioca.

Ovo uređenje pretaće sa prestankom ratnog stanja.

ZAKLJUČAK

Ova Uredba sadrži odredbe tehničke prirode važne za rad vojnih tužilaštava. Važno je zapaziti da se vojna tužilaštva u ratnom stanju premeštaju u jedinice Vojske, kako bi se prilagodila organizaciji vojnih sudova u ratnom stanju.

5.

ZAKON O VOJNIM ŠKOLAMA I VOJNO-NAUČNIM USTANOVAMA

Objavljen u *Službenom listu SRJ*, br. 80/1994, 4. novembra 1994. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom listu SRJ*, br. 85/1994, 2. decembra 1994; br. 74/1994, 25. decembra 1999. godine.

Ovaj Zakon uređuje osnivanje, organizaciju i rad vojnih škola i vojnih naučno-istraživačkih centara.

Škole i istraživački centri imaju svoje posebne statute, za koje saglasnost daje Savezna vlada. Savezna vlada je, takođe, ovlašćena za njihovo osnivanje.

Zakonom su propisani i školski organi, njihov sastav, njihova ovlašćenja, postupak za njihov izbor itd.

Uslovi za prijem u vojne škole su: da kandidat ima jugoslovensko državljanstvo, da bude u odgovarajućem zdravstvenom stanju, da nije pod krivičnom istragom i da ima osnovno obrazovanje. Posebne zahteve propisuje načelnik Generalštaba i statut škole.

Statutom su propisani posebni uslovi za vojne akademije.

ZAKLJUČAK

Ne postoje indicije o kršenju ljudskih prava ili o nedemokratskim odredbama.

6.

ZAKONI REPUBLIKE SRBIJE I PODZAKONSKI AKTI O ODBRANI

Objavljen u *Službenom glasniku SRJ*, br. 45/91, 27. jula 1991. godine.

Amandmani objavljeni u *Službenom glasniku Republike Srbije*, br. 58/99, 27. septembra 1999; br. 53/1993, 16. jula 1993; br. 67/93, 30. avgusta 1993; br. 48/94, 20. jula 1994. godine.

Ustavna osnova ovog Zakona utemeljena je u članu 72 Ustava Republike Srbije, kojim je propisano da se Republika Srbija stara o sopstvenoj odbrani i bezbednosti. Republika Srbija je, takođe, ovlašćena da sprovodi mere u vanrednom stanju.

Glava I Osnovne odredbe

Prvi član ovoga Zakona kaže da su njim uređena prava i dužnosti Republike Srbije, građana, preduzeća i drugih pravnih lica, tj. "subjekata odbrane", u oblasti odbrane. Sva ova prava i obaveze biće vršene u skladu sa Ustavom Republike Srbije i saveznim zakonom.

Predmet odbrane su suverenitet, nezavisnost i teritorijalni integritet Republike Srbije.

Glava II

Republika Srbija se, putem svojih organa, priprema za odbranu, organizuje narodni otpor u toku rata, planira odbranu i usvaja plan odbrane Republike, organizuje i vodi oružane snage i obavlja druga prava i dužnosti koje se tiču odbrane Republike (koje se odnose na građane, preduzeća i druga pravna lica) i organizuje druge vidove odbrane.

Organizacija oružanih snaga Republike Srbije određuje se posebnim zakonom, u skladu s Ustavom Republike Srbije. Teri-

torijalna odbrana biće angažovana u skladu s ovim Zakonom, ako su interesi Republike Srbije u opasnosti i ako zakon o oružanim snagama još nije usvojen.

Predsednik Republike Srbije komanduje oružanim snagama u miru i ratu (ovo uključuje ovlašćenja za uređivanje organizacionih i personalnih pitanja u Teritorijalnoj odbrani). On usvaja odbrambene planove Republike Srbije i druga akta kojima se regulišu mere za pripremu odbrane, naređuje uvođenje stanja pripravnosti, preduzima mere za organizaciju policije u slučaju neposredne ratne opasnosti i za vreme rata. Predsednik može da naredi upotrebu policije za vreme rata, neposredne ratne opasnosti i vanrednog stanja radi zaštite prava i dužnosti njenih građana, ustanovljenih Ustavom.

Vlada predlaže predsedniku nacрте planova odbrane i drugih akata bitnih za pripremu odbrane; sprovodi akta i mere za pripremu odbrane koje je naredio predsednik, reguliše funkcionisanje ministarstava i drugih državnih organa za vreme ratnog stanja.

Ministarstvo odbrane nadzire mobilizaciju državnih organa, jedinica civilne zaštite, preduzeća i drugih pravnih lica i građana, obezbeđuje administrativnu kontrolu u vezi sa odbranom, obavlja dužnosti od značaja za služenje vojne obaveze i mobilizaciju itd.

Ministarstvo unutrašnjih poslova organizuje odbrambene pripreme i funkcionisanje priprema u slučaju neposredne ratne opasnosti i za vreme rata, utvrđuje organizaciju i broj policijskih trupa u neposrednoj ratnoj opasnosti ili u ratu, organizuje, priprema i planira korišćenje policije u ratu i vanrednom stanju itd.

Glava III

Prava i dužnosti građana u odbrani

Građani, u skladu sa saveznim zakonom, imaju pravo i dužnost da se odazovu na vojnu, radnu i materijalnu obavezu, da učestvuju u civilnoj zaštiti i da se obučavaju za odbranu.

Druga prava i dužnosti, kako ih ovaj Zakon vidi, uglavnom su tehničke prirode. Građani moraju da odgovore na poziv nadležnog organa, preduzeća ili druge organizacije zadužene za izvršavanje odbrambenih obaveza. Ako neko ne ispuni ovu obavezu, njega/nju

može primorati da to učini organ Ministarstva unutrašnjih poslova na zahtev Ministarstva odbrane.

Građani su obavezni da predaju municiju za vatreno oružje u slučaju neposredne ratne opasnosti, rata ili vanrednog stanja, na zahtev Ministarstva unutrašnjih poslova.

Pravo i dužnost obuke za odbranu nalaže se svakoj muškoj osobi između 15 i 60 godina starosti i svakoj ženskoj osobi od 15 do 55 godina. U posebnim slučajevima, učenici ispod 15 godina mogu biti obučavani u okviru školskih programa.

Ministarstvo odbrane naređuje vršenje radne obaveze za potrebe oružanih snaga i privremenog rada od važnosti za odbranu.

Vlada usvaja propise o organizaciji i vršenju radne obaveze.

Glava IV

Dužnosti preduzeća i drugih organizacija u odbrani

Preduzeća i druge organizacije dok sprovode svoje sopstvene aktivnosti u miru, pripremaju se za aktivnost u slučaju neposredne ratne opasnosti i rata i obavljaju druge obaveze u vezi sa odbranom, u skladu sa zakonom i planom odbrane.

Preduzeća i organizacije čija aktivnost je od posebnog značaja za odbranu imaju dodatne obaveze. Ta preduzeća i organizacije bira Vlada i one moraju da postupaju u skladu sa zahtevima Ministarstva odbrane.

Glava V

Teritorijalna odbrana

Teritorijalna odbrana u Republici Srbiji, kao deo jedinstvenih oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije², štiti nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet i Ustavom utvrđenu socijalnu organizaciju SFRJ i Republike Srbije.

Teritorijalna odbrana Republike Srbije, kao poseban deo oružanih snaga, organizovana je na opštinskom, pokrajinskom i republičkom nivou. Organizovanje, rad i komandovanje Teritorijalnom odbranom u Republici Srbiji, u okviru jedinstvenog sis-

---

² Ovaj Zakon je usvojen u vreme kada je SFRJ postojala

tema odbrane, vrši se u skladu s Ustavom SFRJ, Ustavom Republike Srbije, saveznim zakonom, ovim Zakonom i drugim zakonima koji su usvojeni radi sprovođenja prethodnih.

Komandanti Teritorijalne odbrane na gore spomenutim nivoima organizuju i pripremaju Teritorijalnu odbranu, komanduju Teritorijalnom odbranom i staraju se o jednoobraznosti u njenom funkcionisanju. Komandant Teritorijalne odbrane Republike Srbije može da naredi upotrebu Teritorijalne odbrane radi očuvanja javnog reda i mira u slučaju neposredne ratne opasnosti i u slučaju drugih vanrednih situacija.

Komandant Teritorijalne odbrane Republike Srbije izdaje naređenja potčinjenim komandantima Teritorijalne odbrane u slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili drugih vanrednih situacija. Obavljanje vojne i drugih dužnosti u Teritorijalnoj odbrani smatra se službom u Teritorijalnoj odbrani. Službu obavljaju vojna lica i civili na službi u Teritorijalnoj odbrani.

Civili na službi u Teritorijalnoj odbrani mogu putovati u inostranstvo u skladu sa propisima koje donosi komandant Teritorijalne odbrane Republike Srbije.

Pripadnici Teritorijalne odbrane ne mogu se uključivati u oružane snage van oružanih snaga SFRJ.

Teritorijalna odbrana ima sopstvene disciplinske sudove za suđenje disciplinskih prekršaja. Personal ovih sudova imenuje komandant Teritorijalne odbrane Republike Srbije.

Glavni štab i jedinice Teritorijalne odbrane imaju svoje organe bezbednosti koji obavljaju dužnost u skladu sa pravilima službe organa bezbednosti oružanih snaga SFRJ. Vojna policija Teritorijalne odbrane ima prava i dužnosti vojne policije oružanih snaga SFRJ u skladu sa pravilima službe policije.

Glava VI

Civilna zaštita

Civilna zaštita je deo odbrane i ustanovljena je kao sistem zaštite i obezbeđenja lica i materijalnih dobara od ratnih razaranja i drugih opasnosti u miru i ratu.

Vlada usvaja propise o organizaciji i radu Civilne zaštite. Zaštitu i obezbeđenje vrše građani, preduzeća i druge organizacije, jedinice i štabovi Civilne zaštite, kao i druge službe.

Mere zaštite i obezbeđenja su evakuacija, medicinska pomoć, zaštita od eksplozija i požara, evakuacija ljudi i materijalnih dobara itd.

Jedinice i štabove Civilne zaštite i obezbeđenja organizuju republika, preduzeća i druge organizacije itd.

Zaštita od katastrofa u miru uređena je posebnim zakonom.

Ministarstvo odbrane osniva jedinice Civilne zaštite na nivou republike, oblasti i grada.

Vlada, preko Republičkog štaba civilne zaštite, nadgleda akcije zaštite i obezbeđenja u miru i ratu. Republički štab civilne zaštite ima svoje organizacione jedinice na nivoima opština, gradova i oblasti. Komandant Civilne zaštite RS je potpredsednik Vlade koga imenuje i smenjuje Vlada.

Republički štab civilne zaštite sastoji se od načelnika i članova koje postavlja Vlada. Sve niže štabove postavlja neposredno viši štab. Štabovi sprovode akcije zaštite i obezbeđenja, usvajaju odgovarajuće planove itd.

Jedinice i štabovi popunjavaju se osobama koje imaju obavezu da učestvuju u jedinicama i štabovima Civilne zaštite.

Glava VII

Osmatranje i javljanje

Sistem osmatranja i javljanja čine Republička služba za osmatranje i javljanje i preduzeća i organizacije koje vrše odgovarajuće dužnosti. Ovaj sistem obezbeđuje osmatranje i javljanje o svim vrstama opasnosti koje ugrožavaju građane, preduzeća i druge organizacije i oružane snage u miru i ratu.

Novine, radio i TV stanice i drugi mediji obavezni su da, na zahtev Ministarstva odbrane, odmah objave informacije koje se odnose na obavljanje zadataka Službe osmatranja i javljanja.

Elektronski mediji dužni su da odmah prekinu svoje emitovanje i da objave informacije Službe za osmatranje i javljanje koje su od važnosti za odbranu.

Vlada usvaja propise o Službi osmatranja i javljanja.

Glava VIII

Protok i zaštita tajnih podataka i informacija

Ministarstvo odbrane organizuje protok i zaštitu tajnih podataka i informacija za rukovođenje i komandovanje u slučaju neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja. Jedinice za ove namene formiraju se u okviru Ministarstva odbrane.

Glava IX

Obuka i priprema za odbranu

Građani imaju pravo i dužnost da se obučavaju i pripremaju za odbranu. Obuka i priprema za odbranu sprovode se u okviru Ministarstva odbrane i u okviru preduzeća i drugih organizacija.

Glava X

Bezbednost u oblasti odbrane

U okviru državnih organa, preduzeća i drugih organizacija usvajaju se odgovarajuće mere za zaštitu tajnih podataka i informacija.

Vlada proglašava zabranjene zone, u kojima je sloboda kretanja, stanovanja i naseljavanja ograničena, kao i druge oblasti u kojima moraju biti poštovane posebne mere.

Glava XI

Plan odbrane RS definiše zadatke, organizacije, snage i mere za rad organa republike i druge odbrambene aktivnosti u slučaju neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja.

Ovaj plan priprema Ministarstvo odbrane. Detaljnije propise o planiranju odbrane donosi ministar odbrane.

Glava XII

Posebna prava i dužnosti službenika Ministarstva odbrane

Ovom glavom regulisani su specijalni zahtevi za službenike u Ministarstvu odbrane, kao i neka posebna prava koja se odnose na njihov rad.

Glava XIII Kaznene odredbe

U glavi XIII date su odredbe o povredama ovoga Zakona, koje su prekršajne prirode i za koje su propisane novčane kazne ili zatvor do 60 dana.

Glava XIV Prelazne i završne odredbe

Ova glava predviđa da samo nadležni državni organi mogu da, u skladu sa ovim Zakonom, organizuju, opremaju i popunjavaju ljudstvom oružane snage. Savezni zakon koji uređuje odbranu biće na snazi dok ne budu usvojeni odgovarajući republički zakoni. Prethodni zakoni o odbrani prestaju da važe donošenjem ovog Zakona.

ZAKLJUČAK

Ovaj Zakon ima nekoliko značajnih karakteristika.

Prvo, on prati novu organizaciju RS, u skladu s Ustavom usvojenim u septembru 1990. godine. U skladu sa Ustavom, Zakon je u odbrani zemlje pridao najvažniju (i može se reći isključivu) ulogu predsedniku RS. Uloga predsednika u komandovanju oružanim snagama je presudna: on komanduje oružanim snagama u miru i u ratu, usvaja plan odbrane, ustanovljava organizaciju policije u slučaju neposredne ratne opasnosti ili rata, čak može da naredi i upotrebu policije (ili milicije, kako se naziva u Zakonu) u ratu, neposrednoj ratnoj opasnosti ili vanrednom stanju, ako su funkcije državnih organa ili ostvarivanje prava i dužnosti građana ugroženi. Celokupne oružane snage RS su na taj način bile u rukama jednog čoveka. Vlada, drugi deo izvršne vlasti, je uglavnom angažovana za sprovođenje predsednikovih akata, predlaganje nacrti zakona koje predsednik usvaja. Uloga Narodne skupštine nije definisana.

Ovaj Zakon, takođe, predviđa organizovanje oružanih snaga RS što je bilo u suprotnosti sa onda postojećim ustavnim poretkom SFRJ gde su se oružane snage sastojale od JNA (Jugoslovenska narodna armija) i Teritorijalne odbrane. JNA je bila organizovana

kao jedinstvena sila na teritoriji SFRJ, dok je Teritorijalna odbrana bila organizovana na nivou republika. Komandovanje Teritorijalnom odbranom pripadalo je republikama, stvarajući tako na neki način republičke armije.

Ovaj Zakon je takođe neusaglašen sa sadašnjim Zakonom o odbrani SRJ. Odbrana je isključivo u nadležnosti federacije, a ne republika. Ništa nije učinjeno da bi Zakona o odbrani RS bio ukinut.

Ovaj zakon se, takođe, bazira na starom konceptu odbrane. On sadrži odredbe o Teritorijalnoj odbrani koja predstavlja posebni deo oružanih snaga, skoro paralelan sa vojskom. Ona ima vlastitu komandu, jedinice, štabove, disciplinske sudove, organe bezbednosti, vojnu policiju itd.

Njom se komanduje na nivou republike, što je omogućilo da u ovaj Zakon bude uneta odredba po kojoj će teritorijalna odbrana biti upotrebljena ako su ugroženi interesi Republike Srbije, dok novi Zakon o oružanim snagama Republike Srbije ne bude usvojen.

Takođe je važno primetiti da je ovaj Zakon usvojen na početku rata u prethodnoj Jugoslaviji. On je proklamovao odbranu nezavisnosti Republike Srbije, a takođe i to da je moguće upotrebiti oružane snage ako srpski narod i Republika Srbija kao država budu u opasnosti.

UREDBA O MATERIJALNOJ OBAVEZI ZA POTREBE ODBRANE

Objavljena u *Službenom glasniku Republike Srbije*, br. 34/92, 27. maja 1992. godine.

Ova Uredba uređuje izvršenje i organizaciju materijalne obaveze za potrebe odbrane Republike Srbije.

Materijalna obaveza se sprovodi radi potreba Civilne odbrane, Službe osmatranja i javljanja, jedinica veze itd. Sastoji se u predavanju materijalnih dobara (vozila, mašina, zgrada, sredstava komunikacije, plovnih sredstava, luka itd.) potrebnih za vršenje dužnosti određenih subjekata odbrane.

Uredba uređuje postupak za predaju materijalnih dobara, postupak u slučaju kada osoba koja ima obavezu ne može da je izvrši (nalaže se predaja nekih drugih materijalnih dobara), postupak kompenzacije koja se dodeljuje osobi koja mora da izvrši materijalnu obavezu, postupak u slučaju kada je materijalno dobro oštećeno itd.

Korisnici materijalnih dobara su Republika Srbija, Teritorijalna odbrana, Služba osmatranja i javljanja, Civilna odbrana itd.

Ovu dužnost detaljnije uređuje Ministarstvo odbrane Republike Srbije na skoro isti način kao što je regulisano saveznom uredbom.

ZAKLJUČAK

Uredbom je ova materija regulisana na uobičajen način.

Nema indicija o povredama ljudskih prava i o nedemokratskim odredbama.

UREDBA (REPUBLIKE SRBIJE) O ORGANIZOVANJU I IZVRŠAVANJU RADNE OBAVEZE

Objavljena u *Službenom listu Republike Srbije*, br. 34/92, 27. maja 1992. godine.

Uredbom je regulisana radna obaveza za potrebe odbrane Republike Srbije.

Ona određuje osobe pod obavezom, izuzimanje od obaveze, način na koji obaveza treba da bude obavljena itd. Ona takođe predviđa mogućnost stvaranja posebnih jedinica za izvršavanje radne obaveze.

Ova obaveza obavlja se u državnim organima, preduzećima i drugim pravnim licima.

Glavna uloga kontrole ove obaveze u rukama je Ministarstva odbrane.

ZAKLJUČAK

Ova Uredba reguliše radnu obavezu na uobičajen način i u saglasnosti je sa Saveznom uredbom o ovom pitanju.

Nema indicija o kršenju ljudskih prava i o nedemokratskim odredbama.

UREDBA O ORGANIZOVANJU I FUNKCIONISANJU CIVILNE ZAŠTITE

Objavljena u *Službenom glasniku Republike Srbije*, br. 21/92, 15. aprila 1992. godine.

Uredba predviđa organizaciju Civilne odbrane u Republici Srbiji.

Ona propisuje koje jedinice treba formirati. Ove jedinice biće formirane na nekoliko nivoa i to na nivou: Republike Srbije, teritorije opština, delova teritorije opštine, preduzeća i drugih pravnih lica itd. Sve ovo uključuje lica koja su obavezna da obezbede izvršavanje ovih obaveza.

Ova Uredba predstavlja dopunu veoma razrađenog sistema civilne zaštite koji obezbeđuje Zakon o odbrani Republike Srbije.

ZAKLJUČAK

Uredba je u skladu sa zakonima iz ove oblasti.

Ne postoje indicije o kršenju ljudskih prava ili o nedemokratskim odredbama.

UREDBA O NAČINU UTVRĐIVANJA SPOSOBNOSTI GRAĐANA ZA IZVRŠAVANJE OBAVEZA U OBLASTI ODBRANE

Objavljena u *Službenom glasniku Republike Srbije*, br. 18/92, 4. aprila 1992. godine.

Uredba sadrži odredbe o proceni sposobnosti građana da ispunjavaju obaveze u oblasti odbrane u jedinicama Civilne zaštite, Službi osmatranja i javljanja itd.

Njom su predviđeni medicinski pregledi u kojima treba da učestvuju nadležne zdravstvene ustanove.

Načelnik odeljenja u Ministarstvu odbrane Republike Srbije usvaja odluku o sposobnosti građana.

ZAKLJUČAK

Nema indicija o povredi ljudskih prava ili o nedemokratskim odredbama.

UPUTSTVO O PLANIRANJU ODBRANE

Objavljeno u *Službenom glasniku Republike Srbije*, br. 10/92, 3. marta 1992. godine.

Uputstvo utvrđuje veoma razrađene i brojne odredbe o planiranju odbrane.

Prvi zadatak svih subjekata odbrane jeste da planiraju realizaciju potreba oružanih snaga Republike Srbije, a zatim i drugih potreba odbrane.

Za vreme ovog planiranja procenjuju se vojni, ekonomski i drugi uslovi u slučaju agresije protiv Republike Srbije. Ovo planiranje odbrane obuhvata oružane snage, državne organe, preduzeća i druga pravna lica na teritoriji Republike Srbije.

Planiranjem su utvrđene mere pripravnosti, plan mobilizacije, organizacija državnih organa za vreme rata, plan funkcionisanja civilne odbrane, plan funkcionisanja službe osmatranja i javljanja, plan za preduzimanje mera zaštite sredstava veze i komandovanja itd.

Za vreme planiranja treba da budu usvojene različite vrste dokumenata.

Ovo Uputstvo je veoma razrađeno i uređuje funkcionisanje svih subjekata odbrane za vreme rata i mira : državnih organa, jedinica lokalne samouprave, preduzeća i drugih pravnih lica, civilne odbrane, službe obaveštavanja i javljanja, građana itd.

ZAKLJUČAK

Uputstvo pokazuje da je Republika Srbija želela sopstveni i potpuni sistem odbrane. Ono predviđa veoma razrađen i detaljan sistem propisa koji se odnose na svaki pojedinačni subjekat odbrane. Na vrlo precizan način regulisana su prava, dužnosti, odgovornosti, postupci, nadležni organi i osobe itd.

Najveća uloga u planiranju odbrane data je Ministarstvu odbrane Republike Srbije, ali i druga ministarstva i agencije RS imaju značajnu vlast u oblasti svoje odgovornosti.

Ovo uputstvo usaglašeno je sa sistemom odbrane ustanovljenim u Republici Srbiji, ali nije usaglašeno, kao što nije ni ceo sistem odbrane u zakonodavstvu Republike Srbije, sa odbrambenim zakonodavstvom Savezne Republike Jugoslavije.

ZAKON O MERAMA ZA SLUČAJ VANREDNOG STANJA

Objavljen u *Službenom glasniku Republike Srbije*, br.19/91, 29. marta 1991. godine.

Republika Srbija prema svom Ustavu može proglasiti vanredno stanje.

Prema ovom Zakonu, predsednik Republike Srbije može da proglasi vanredno stanje i da usvoji akta neophodna za njegov prestanak. Predsednik će na predlog Vlade delovati u toj situaciji ukoliko postoji opasnost po:

1. ustavni poredak
2. bezbednost RS, odnosno suverenitet, nezavisnosti i teritorijalni integritet Republike Srbije
3. funkcionisanje preduzeća i drugih pravnih subjekata
4. sprovođenje i zaštitu sloboda, prava i dužnosti čoveka i građanina i
5. funkcionisanje državnih organa.

Te okolnosti biće smatrane razlogom za proglašavanje vanrednog stanja na delu teritorije Republike Srbije.

Vanredno stanje može, takođe, biti proglašeno u slučaju velikih katastrofa i drugih opštih opasnosti po život građana.

Vladin predlog za proglašavanje vanrednog stanja sadrži procenu opasnosti, posledica i načina na koji će vanredno stanje biti otklonjeno. Ovaj predlog treba dostaviti predsedniku Narodne skupštine.

Predsednik RS proglašava vanredno stanje pošto prihvati predlog Vlade. Ova odluka sadrži i određivanje dela teritorije Republike Srbije na kojoj je proglašeno vanredno stanje.

Odluka će biti redovno objavljena i dostavljena Vladi i Narodnoj skupštini. Narodna skupština će se odmah sastati, bez poziva na sednicu, pošto je vanredno stanje proglašeno.

Predsednik RS donosi naredbe i druga akta za ukidanje stanja pripravnosti, koje sadrže mere prilagođene okolnostima i uzrocima vanrednog stanja. Te mere treba da budu sprovedene u najkraćem roku i sa najmanje štetnih posledica.

Predsednik RS može putem ovih akata da: ustanovi obavljanje radne obaveze, ograniči slobodu kretanja i nastanjivanja, ograniči pravo na štrajk, ograniči slobodu okupljanja, ograniči slobodu političkih, sindikalnih i drugih aktivnosti.

Narodna skupština propisuje način uživanja sloboda i prava građana u slučaju vanrednog stanja.

Građani, preduzeća i druga pravna lica i državni organi obavezni su da u ovoj situaciji deluju prema aktima predsednika RS, prema aktima nadležnih državnih organa i prema okolnostima.

Predsednik RS proglašava prestanak vanrednog stanja ako su uslovi koji su prouzrokovali njegovo proglašavanje prestali da postoje. Predsednik će u toj situaciji delovati sam ili na predlog Vlade, a o tome će biti obavešteni Narodna skupština i Vlada. Ova odluka stavlja van snage akta usvojena za vreme vanrednog stanja. Određena akta mogu biti stavljena van snage pre nego što predsednik RS usvoji odluku o prestanku ratnog stanja.

ZAKLJUČAK

Republika Srbija usvojila je svoj Zakon o vanrednom stanju. Najšira ovlašćenja data su u predsedniku RS. Po proglašavanju vanrednog stanja, predsednik je zadužen za donošenje svih neophodnih akata za taj deo teritorije. Predsednik republike nije

obavezan da ih dostavi na odobravanje Narodnoj skupštini posle prestanka vanrednog stanja. Uloga Narodne skupštine je mala, samo kada je reč o propisivanju načina ostvarivanja određenih prava i sloboda građana za vreme vanrednog stanja. Uživanje sloboda i prava čoveka i građanina je ovim propisom ograničeno, jer predstavničko telo može da privremeno ukine ili ograniči slobode i prava garantovana Ustavom Republike Srbije.

Predsednik republike može da ograniči izvesna prava i slobode i u tom pogledu nije ni na koji način kontrolisan. Veoma značajna prava i slobode mogu tada biti ograničeni. Neke slobode i prava mogu biti predmet direktne političke zloupotrebe, kao što je, na primer, ograničenje političke aktivnosti koje može da otvori put političkim obračunima. Čak i izraz "ostale aktivnosti" posle pominjanja političkih aktivnosti i aktivnosti sindikata nije dovoljno jasan. Postavlja se pitanje koje vrste aktivnosti mogu biti ograničene. Nije učinjen ni najmanji pokušaj da ova odredba bude malo preciznija.

Odredba o uzrocima proglašavanja vanrednog stanja takođe je neodređena. Iz same formulacije može se zaključiti da je bilo koji razlog dovoljan za proglašavanje vanrednog stanja. Odredba o političkim uzrocima za proglašavanje vanrednog stanja još nije primenjena. Međutim, politički razlozi za proglašenje neke vrste vanrednog stanja pojavili su se 1990. godine kada je Republika Srbija proglasila da postoje posebne okolnosti na Kosovu. Na ovaj način, Kosovo se prema Ustavu Republike Srbije nikada nije konstituisalo kao autonomna pokrajina. Ovaj Zakon takođe sadrži jasnu odredbu da neće biti primenjen u tom slučaju. To je bio način da budu zaobiđeni "redovni" zakoni, bez obzira što su posebne okolnosti proglašene i mere preduzete pre usvajanja ovoga Zakona. Takva specijalna situacija omogućila je prenošenje vlasti sa pokrajinskih organa Kosova (Skupštine i Vlade) na organe Republike Srbije.

Ovlašćenje za proglašenje vanrednog stanja pripada izvršnoj vlasti. Devedesetih godina, kada je jedna partija imala većinu u Narodnoj skupštini i svoga člana kao predsednika RS, bilo je to zaista efikasno pravno sredstvo.

Nije jasno da li je predsednik obavezan da prihvati ceo predlog Vlade za proglašenje vanrednog stanja ili je moguće da taj predlog bude promenjen.

ZAKONI I PODZAKONSKI AKTI O SLUŽBAMA BEZBEDNOSTI I O UNUTRAŠNJIM POSLOVIMA

Objavljen u *Službenom listu SFRJ*, br. 15, 30. juna 1984; br. 42, 27. jula 1990; br. 15, 7. juna 2000. godine.

Ovaj zakon, donet 1984. godine, utvrđuje osnove sistema državne bezbednosti SFRJ, tj. zaštite poretka utvrđenog ustavom bivše SFRJ (čl. 1).

Ovaj Zakon ima 28 članova i najviše primedbi zbog mogućih kršenja demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava odnosi se na prvu verziju ovog Zakona (*Službeni list SFRJ*, br. 15/84). Naime, taj Zakon je predviđao brojna odstupanja od nepovredivosti prava na prepisku i drugih vidova komunikacije što je u suprotnosti sa čl. 17 Pakta o građanskim pravima. Savezni ustavni sud je povodom pokrenute inicijative za ocenu ustavnosti spornog čl. 24 ovog Zakona, doneo odluku (*Službeni list SRJ*, br 15/2000) da je ova odredba bila u skladu sa Ustavom SFRJ, ali ne i sa čl. 32 Ustava SRJ. Time je odgovarajući čl. 24 Zakona o osnovama sistema državne bezbednosti prestao da važi.

Osim toga, u ovom Zakonu je vrlo uočljivo korišćenje zastarele terminologije i izraza koji su postali irelevantni u pravno-političkom smislu. Najbolji primer za to je upotreba termina poput: organizacija udruženog rada i druge samoupravne zajednice (čl. 2, st. 1), vlast radničke klase, samoupravna i ekonomska osnova socijalističkih društvenih odnosa (čl. 2, st. 3) i sl.

Neodređenost čl. 12 ovog Zakona predstavlja moguće kršenje ljudskih prava i demokratske procedure. Naime, čl. 12 ovog Zakona ističe da organi koji vrše poslove državne bezbednosti zasnivaju svoj rad na rezultatima nauke i naučno-istraživačkog rada, a u okviru i preko Instituta bezbednosti. Ovim članom nije precizirano kakav je karakter pomenutog naučno-istraživačkog rada, niti na koje se konkretno rezultate nauke misli, pa se osnovano sumnja da ovaj član Zakona mogu zloupotrebiti organi koji vrše poslove

državne bezbednosti radi ostvarivanja ciljeva u suprotnosti s elementarnim ljudskim pravima i pravilima demokratske procedure.

1. Zakon o vršenju unutrašnjih poslova iz nadležnosti saveznih organa uprave

Objavljen u *Službenom listu SFRJ*, br. 7, 15. februara 1985, br. 24, 2. maja 1986, br. 44, 31. jula 1990. godine.

Ovim Zakonom uređuju se poslovi koje vrše savezni organi uprave, odnosi u vršenju unutrašnjih poslova iz nadležnosti saveznih organa uprave, ovlašćenja radnika u Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove, sredstva za rad Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove, kao i poslovi, zadaci i organizacija Instituta bezbednosti (čl. 1).

Ovaj Zakon ima 68 članova. Nema inidicija o kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1.1. Uredba o uniformama i oznakama pripadnika Saveznog ministarstva za unutrašnje poslove

Objavljena u *Službenom listu SRJ*, br. 49, 23. jula 1991. godine.

Ovom Uredbom se propisuju izgled uniforme i oznake pripadnika policije. Po vrsti uniforme ova Uredba izdvaja: redovnu, svečanu, interventnu i vežbovnu, a na uniformama se nose i oznake (čl. 2). Nema indicija o kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1. 2. Uredba o naoružanju radnika milicije u Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove

Objavljena u *Službenom listu SFRJ*, br. 70, 26. decembra 1986. godine.

Ovom Uredbom je određeno naoružanje pripadnika policije. U sastav naoružanja pripadnika policije ulaze vatreno i hemijsko oružje (čl. 1). Nema naznaka kršenja demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

*1.3. Uredba o uniformi i oznakama zvanja radnika
milicije u Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove*

Objavljena u *Službenom listu SFRJ*, br. 29, 23. maja 1986. godine.

Ovom Uredbom propisani su vrsta, sastav, boja i kroj uniforme pripadnika policije kao i oznake zvanja i posebne oznake na uniformi (čl. 1). Propisano je da pripadnici policije imaju letnju i zimsku uniformu (čl. 2). Nema kršenja demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

*1. 4. Pravilnik o obrascu legitimacije ovlašćenih službenih
lica u Saveznom ministarstvu za unutrašnje poslove*

Objavljen u *Službenom listu SRJ*, br. 24, 9. juna 2000. godine.

Ovaj Pravilnik određuje veličinu i karakteristike legitimacije pripadnika policije. Obrazac legitimacije je veličine 60x90 mm, u bojama zastave SRJ i zaštićen je omotom od providne plastificirane mase (čl. 1).

U odredbama ovog Pravilnika nema kršenja demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

*1. 5. Pravilnik o vršenju službe ovlašćenih službenih
lica u Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove*

Objavljen u *Službenom listu SFRJ*, br. 53, 02. avgusta 1987. godine.

Ovim Pravilnikom propisan je način primene ovlašćenja od strane ovlašćenih pripadnika policije, kao i način preduzimanja drugih mera i radnji propisanih zakonom i drugim propisima o izvršavanju službenih zadataka i poslova iz nadležnosti Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (čl. 1).

Nema indicija o kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1. 6. Pravilnik o načinu i uslovima upotrebe vatrenog oružja, gumene palice i drugih sredstava prinude

Objavljen u *Službenom listu SFRJ*, br. 532, 26. septembra 1986. godine.

Ovim Pravilnikom propisani su način i uslovi upotrebe sredstava prinude od strane pripadnika policije. Napravljena je klasifikacija svih sredstava prinude – osnovna sredstva prinude (vatreno oružje i gumena palica) i ostala sredstva prinude (fizička snaga, hemijska i gasna sredstva, sredstva za vezivanje, dresirani psi ...).

Ovaj Pravilnik propisuje četiri slučaja u kojima ovlašćeno službeno lice ima pravo da upotrebi vatreno oružje. Između ostalog, navodi se da pripadnik policije ima pravo da upotrebi oružje da bi odbio napad na objekat (čl. 6, st. 4) što ne bi zadovoljilo princip striktno proporcionalnosti, a lišavanje života u ovom slučaju ne bi potpalo ni pod jedan od izuzetaka koje EKPS predviđa.

SRBIJA – UNUTRAŠNJI PROPISI

1. Zakon Republike Srbije o unutrašnjim poslovima (ZUP)

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 44, 25. jula 1991, br. 79, 31. decembra 1991, br. 54, 26. decembra 1996; *Službenom glasniku SRJ*, br. 27, 30. juna 2000. (SUS), br. 8, 06. februara 2001. (SUS).

Ovaj Zakon predstavlja osnovu unutrašnjeg zakonodavstva RS i jedan je od najkontroverznijih akata u pravnoj praksi Republike Srbije. Predstavници civilnog društva i pristalice demokratske opcije oštro kritikuju ovaj Zakon, budući da on sadrži brojne mogućnosti kršenja osnovnih ljudskih prava.

Zakon o unutrašnjim poslovima sastoji se od četiri tipa odredbi, a moguće povrede demokratskih postupaka i osnovnih ljudskih prava tiču se tzv. principa “striktno proporcionalnosti”.

Član 23 ZUP propisuje ovlašćenja pripadnika policije po kojima mogu da upotrebe vatreno oružje. ZUP takođe propisuje da vatreno oružje može biti upotrebljeno samo ako primenom drugih sredstava prinude ne mogu da se postignu postavljeni ciljevi zaštite različitih dobara (čl. 23, st. 1, tač. 1-6). Između ostalog, vatreno oružje može biti upotrebljeno da se “odbije napad na objekat” (tačka 6). U ovom slučaju oduzimanje života ne bi potpalo ni pod jedan od izuzetaka koje Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKPS) dozvoljava, a ne bi ni zadovoljilo princip “striktno proporcionalnosti”.

Indicija o mogućem narušavanju demokratske procedure i kršenju osnovnih ljudskih prava ima i u čl. 17 ovog Zakona koji predviđa da u slučaju proglašenja vanrednog stanja Ministarstvo unutrašnjih poslova ima pravo da derogira osnovna ljudska prava. Ni ovaj član Zakona ne bi zadovoljio test “striktno proporcionalnosti”, budući da ne uključuje ravnotežu između nužnih mera koje treba preduzeti u javnom interesu i ljudskih prava koja ne trpe odstupanja.

Mogućih kršenja ljudskih prava ima i u čl. 21 koji utvrđuje pravila legitimisanja građana od strane ovlašćenog službenog lica. Isti član utvrđuje da je pripadnik policije dužan da se legitimise samo ako to građanin zahteva (čl. 21, st. 2). Budući da legitimisanje pripadnika policije ovde nije automatska radnja, to predstavlja mogućnost za kršenje demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava izraženih u čl. 9 i čl. 17 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (MPGP).

1. 1. Uredba o disciplinskoj odgovornosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova

Objavljena u *Službenom glasniku RS*, br. 71, 3. septembra 1992. godine.

Ovom Uredbom propisan je postupak za utvrđivanje disciplinske odgovornosti i izricanje mera zbog učinjenih povreda radnih dužnosti i obaveza pripadnika policije. Ovaj podzakonski akt ima 44 člana i nema indicija o mogućem kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1. 2. Pravilnik o službenoj legitimaciji ovlašćenih službenih lica Ministarstva unutrašnjih poslova

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 20, 01. juna 2000. godine.

Ovaj Pravilnik propisuje veličinu, sastavne delove i svrhu izdavanja službene legitimacije ovlašćenim službenim licima. Nema indicija o mogućem kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1. 3. Pravilnik o legitimaciji radnika na određenim dužnostima u Ministarstvu unutrašnjih poslova

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 20, 01. juna 2000, br. 31, 13. septembra 2000. godine.

Ovaj Pravilnik utvrđuje veličinu, boju i posebne karakteristike obrasca legitimacije pripadnika policije, vođenje evidencije o izdatim legitimacijama, kao i pravila u slučaju da legitimacija bude oštećena ili izgubljena. Nema indicija o mogućem kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1. 4. Pravilnik o naknadama radnicima Ministarstva unutrašnjih poslova koji se upućuju na vršenje službene dužnosti

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 21, 11. juna 1998. godine.

Ovaj Pravilnik utvrđuje naknade za smeštaj i prevoz radnicima koji su upućeni na službeni put radi obavljanja dužnosti. Nema indicija o mogućem kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1. 5. Pravilnik o uniformi i oznakama uniformisanih pripadnika policije

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 15, 28. marta 1996, br. 1, 18. januara 1997. godine.

Ovaj Pravilnik propisuje izgled službenih obeležja pripadnika policije – uniforme i njihove oznake. Osim toga, ovaj pravilnik propisuje vrste i delove uniforme, nošenje uniforme, boju, materijal za izradu i izgled uniforme, kao i oznake činova. Nema indicija o mogućem kršenju demokratskog postupka i osnovnih ljudskih prava.

*1. 6. Pravilnik o zvanjima pripadnika
Ministarstva unutrašnjih poslova*

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 15, 28. marta 1996. godine.

Ovaj Pravilnik uvrđuje zvanja za pripadnike policije bez činova, a koji imaju: 1) srednju stručnu spremu 2) višu stručnu spremu i 3) visoku stručnu spremu. Ovim podzakonskim aktom određeni su i uslovi pod kojima radnik stiže više zvanje. Nema indicija o mogućem kršenju demokratskog postupka i osnovnih ljudskih prava.

*1. 7. Pravilnik o uslovima i načinu upotrebe
sredstava prinude*

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 40/95-1503, br. 48/95-1802 (ispr.), br. 1/97-5.

Ovim Pravilnikom bliže je regulisana upotreba prinude od strane policije. Prema čl. 2 Pravilnika ovlašćeno službeno lice: ...upotrebljava sredstva prinude tako da službeni zadatak obavi sa što manje štetnih posledica po lice protiv koga je upotrebio sredstvo prinude i samo za vreme dok postoje razlozi (...) zbog kojih je sredstvo prinude upotrebljeno.

Pri upotrebi sredstava prinude ovlašćeno službeno lice je dužno da čuva život čoveka i ljudsko dostojanstvo (čl. 3). Sredstva prinude predviđena ovim Pravilnikom su: fizička snaga, službena palica, sredstva za vezivanje, specijalna vozila, posebno dresirani psi, konjica, hemijska sredstva i vatreno oružje. Kontrolu upotrebe sredstava prinude vrši neposredno nadređeni starešina, u roku od 24 časa od momenta upotrebe (čl. 31, st. 1). Opravdanost i pravilnost upotrebe sredstava prinude ocenjuje starešina koga je za to

ovlastilo Ministarstvo unutrašnjih poslova. Ako su sredstva prinide upotrebljena na neopravdan ili na nepravilan način, ovaj starešina predlaže ministru policije da preduzme odgovarajuće mere (čl. 31, st. 4). Nema indicija o kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

1. 8. Pravilnik o stručnim ispitima zaposlenih u Ministarstvu unutrašnjih poslova

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 30, 22. aprila 1993, br. 1, 18. januara 1997. godine.

Ovim Pravilnikom propisani su program, postupak i način osposobljavanja pripravnika Ministarstva unutrašnjih poslova i drugih lica koja su po zakonu obavezna da polažu stručni i dopunski stručni ispit, kao i program, postupak i način polaganja stručnog i dopunskog ispita. Nema indicija o kršenju demokratskog postupka i osnovnih ljudskih prava.

1. 9. Pravilnik o utvrđivanju poslova koji su nespojivi sa službenom dužnošću radnika

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 90, 11. decembra 1992. godine.

Ovim Pravilnikom propisani su poslovi koji su nespojivi sa službenom dužnošću pripadnika policije i to: 1) samostalno obavljanje privredne delatnosti 2) dopunski rad u preduzeću 3) poslovi na osnovu ugovora o delu.

Nema indicija o kršenju demokratskog postupka i osnovnih ljudskih prava.

1. 10. Pravilnik o naoružanju ovlašćenih službenih lica i radnika na određenim dužnostima

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 90, 11. decembra 1992, br. 60, 29. oktobra 1994, br. 1, 18. januara 1997. godine.

Ovim Pravilnikom utvrđeno je naoružanje pripadnika policije. Naoružanje ovlašćenih službenih lica sastoji se od vatrenog oružja, oružne opreme i municije za to oružje.

Nema indicija o kršenju demokratskog postupka i osnovnih ljudskih prava.

1. 11. Uputstvo o Danu bezbednosti

Objavljeno u *Službenom glasniku RS*, br. 28, 04. maja 2001. godine.

Ovim podzakonskim aktom ukinuto je obeležavanje 13. maja kao Dana bezbednosti i određeni su datumi koje će Ministarstvo unutrašnjih poslova ubuduće obeležavati.

Nema indicija o kršenju demokratskog postupka i osnovnih ljudskih prava.

2. Zakon o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 53, 28. decembra 1995. godine.

Ovim Zakonom utvrđeni su činovi pripadnika policije, radnika u vatrogasnim jedinicama, učenika Srednje škole unutrašnjih poslova, studenata Policijske akademije i lica iz rezervnog sastava Ministarstva unutrašnjih poslova. Ovim Zakonom utvrđeni su uslovi i način sticanja i gubitka čina.

Nema indicija o kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

2. 1. Pravilnik o ocenjivanju rada i sticanju i gubitku čina pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 15, 28. marta 1996. godine.

Ovim pravilnikom propisan je način ocenjivanja rada i sticanja i gubitka čina pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova. Rad pripadnika policije se ocenjuje jednom godišnje i to ocenom od 1 do 5.

Nema indicija o kršenju demokratske procedure i osnovnih ljudskih prava.

3. Zakon o javnom redu i miru

Objavljen u *Službenom glasniku RS*, br. 5, 13. februara 1992, br. 53, 16. jula 1993, br. 67, 30. avgusta 1993, br. 48, 20. jula 1994. godine.

Ovim Zakonom utvrđeni su prekršaji i krivična dela kojima se ugrožavaju i remete javni red i mir. Usvojen je 1992. godine i iako nema grubih kršenja ljudskih prava i demokratske procedure, ima nekoliko odredbi koje će biti detaljnije analizirane.

Zakon (26 članova) sadrži ukupno pet tipova odredbi:

- 1) Osnovne odredbe (čl. 1-3)
- 2) Dobrovoljni prilozi i pirotehnička sredstva (čl. 4-5)
- 3) Prekršaji (čl. 6-22)
- 4) Krivična dela (čl. 23-24)
- 5) Završne odredbe (čl. 25-56)

Odredbe o prekršajima (čl. 6-22) predstavljaju najkontroverzniji deo ovog zakona. Naime, čl. 6-21 predviđaju da će lice koje remeti javni red i mir biti kažnjeno novčanom kaznom između 500 i 1000 dinara ili kaznom zatvora od 20 do 60 dana. Izuzetak je pravno lice koje će biti kažnjeno novčanom kaznom od 900 do 4000 dinara (čl. 9). Čini se da su propisane kazne simbolične i vrlo niske.

4. Uredba o skidanju oznake poverljivosti sa dosijea vođenih o građanima Republike Srbije u Službi državne bezbednosti

Objavljena u *Službenom glasniku RS*, br. 30, 25. maja 2001, br. 31, 31. maja 2001. godine.

Ovom Uredbom Ministarstvo unutrašnjih poslova RS učinilo je dostupnim dosijea Službe državne bezbednosti koji su vođeni o građanima Republike Srbije, a koja se odnose na problematiku pojma “unutrašnjih neprijatelja” koji je uveden za vreme prethodnog režima radi interne političke upotrebe.

Iako ima samo 6 članova, Uredba sadrži ozbiljne naznake o mogućnosti kršenja demokratskih standarda i osnovnih ljudskih prava. Naime, Vlada RS je ovom Uredbom skinula oznaku pover-

ljivosti s dosijea Službe državne bezbednosti, vođenih o građanima – “unutrašnjim neprijateljima”, od osnivanja Službe do 4. juna 2001. godine. Građani sada imaju prava da pročitaju svoja dosijea, bez prava iznošenja, kopiranja ili pravljenja beleški na licu mesta (čl. 3).

U praksi se pokazalo da službenici Državne bezbednosti, bez ikakvog pravnog osnova, tom prilikom upozoravaju građane da ono što iz dosijea saznaju moraju čuvati kao državnu tajnu, što predstavlja moguće kršenje demokratske procedure i u direktnoj je suprotnosti sa čl. 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, čl. 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, kao i čl. 19 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Osim toga, ima i drugih primera mogućeg grubog kršenja demokratske procedure: informacije koje građani dobijaju prilikom čitanja svojih dosijea su cenzurisane, nije poznat način klasifikacije dosijea, kao što nije smanjena dostupnost dosijea drugim državnim službama. Jedan od osnovnih uslova za poboljšanje demokracije ovog Zakona leži u meri oduzimanja dosijea od službi bezbednosti i njihovo stavljanje pod kontrolu nezavisne, ekspertske državne institucije.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.852 (497.1)
351.74/.75 (497.1)
342.754 (497.1)
355.077.6 (497.1)

PREGLED jugoslovenskih propisa o sektoru bezbednosti : status ljudskih prava i demokratske kontrole / [urednici Philipp Fluri, Miroslav Hadžić : prevod s engleskog Ljiljana Matijašević] . – Beograd : Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga, Centar za civilno-vojne odnose, 2002 (Beograd : Goragraf). – 104, 114 str. ; 20 cm

Nasl. str. prištampanog originalnog teksta : Compendium of Yugoslav Laws on the Security Sector : Human Rights and Democratic Oversight Aspects. – Upor. tekst na srp. i engl. jeziku. – Oba teksta štampana u međusobno obrnutim smerovima. – Tiraž 500. – Str. 7–9 : Ljudska prava i jugoslovensko zakonodavstvo o sektoru bezbednosti / Marina Kaparini. – Str. 10–19 : Jugoslovensko vojno zakonodavstvo : usaglašenost sa standardima ljudskih prava i principima demokratije / Vojin Dimitrijević

ISBN 86–83543–04–8

а) Мере безбедности – Законодавство –
Југославија (СР) б) Војно законодавство –
Југославија (СР)

COBISS-ID 100261388

